

Dit is een uitgave van “ten Anker”

Het boekwerk “De Nederlandsche Zeemacht” is gedigitaliseerd en geredigeerd door A. Hoogerwerf en A. Krijgsman.

Dit boekwerk behelst heel veel hoofdstukken en zal zijn weerga vinden in een wekelijks terugkerende uitgave naast “ten Anker”

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik sta niet toe lukraak te kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar schriftelijke toestemming voor te vragen.

De redactie heeft alles is in het werk gesteld de rechten van dit werk te eerbiedigen. Omdat het niet mogelijk was te achterhalen wie de rechthebbende is, en omdat dit werkje slechts verschijnt in een relatief beperkte lezerskring, is besloten dit te publiceren voor de lezers van “ten Anker”.

HOOFDSTUK XXV.

Nieuwe toebereidselen. — Voorloopige onderhandelingen met Frankrijk. — Het verbond met Denemarken. — Vierdaagsche zeeslag. — Vreugdebedrijven. — Tweedaagsche zeeslag. — Beroemde terugtocht van de Ruyter. — Ontslag van Cornelis Tromp. — Eene koopvaardijvloot in het Vlie door de Engelschen verbrand. — Wraakneming der Nederlanders op onzijdig gebied. — Verrichtingen der vloot. — Het komt niet tot eene vereeniging met de Fransche zeemacht. — Particuliere uitrusting in Zeeland onder Abraham Crijnssen.

Zoodra het in de laatste maanden van 1665 was te voorzien geweest dat het vooreerst niet tot vrede zou komen, hadden beide partijen maatregelen genomen om den oorlog in het volgende jaar met nadruk te kunnen voortzetten. Het Parlement beloofde den Koning nog 1.200.000 p. St., omdat de vroeger toegestane gelden verbruikt schenen te zijn. Hier te lande waren in November 11.000.000 gulden ten behoeve der zeemacht aangevraagd. Ten gevolge van de herhaalde besluiten tot versterking der zeemacht, waren 60 nieuwe schepen deels gereed, deels in aanbouw. Zich vleiende met de hulp van andere mogendheden, kon de Republiek dus met vertrouwen in de naaste toekomst staren, bijaldien de opbrengst der benoodigde gelden slechts wat geregelder plaats had dan tot dusverre.

Evenwel zou menige verwachting op hulp van anderen bitter worden te leur gesteld. Nadat reeds de vereeniging van enkele Nederlandsche schepen met de Fransche vloot in de Middellandsche Zee aanleiding had gegeven tot geschil, openbaarden zich grootere moeielijkheden toen er sprake was van eene samenwerking met de Franschen in den Oceaan of de Noordzee. Lodewijk XIV was er op gesteld, dat zijn Admiraal in dit geval het opperbevel zou voeren en wilde, op grond van diens mindere ervaring in deze wateren, alleen gedoogen dat hem een bekwaam Nederlandsch kapitein als raadsman zou worden toegevoegd. Beide partijen beriepen zich, bij de langwijlige onderhandelingen over ondergeschikte punten, op het tractaat van 1635, hetwelk den Franschen wel eenig recht gaf, doch onder gansch andere omstandigheden was gesloten. De Staten-Generaal beloofden echter zich daaraan te houden, en die van Holland maakten het tot een punt van ernstige overweging. Maar er volgde later niet minder geharrewar over de wijze, waarop de vloten elkander zouden begroeten. Intusschen kwam het niet tot eene vereeniging en het is, op zijn zachtst genomen, te betwijfelen of de Koning van Frankrijk het daarmede ooit eerlijk heeft gemeend.

Bij het tractaat, den 11^{den} Februari 1666 gesloten, had de Koning van Denemarken de uitrusting van 40 oorlogsschepen op zich genomen. Tot bestrijding der kosten, zouden de Staten-Generaal hem 600.000 Rijksd. betalen, op voorwaarde dat zij, in mindering hiervan, desverkiezende 8 oorlogsschepen van bepaald model zouden kunnen leveren, gerekend elk schip tegen 3000 Rijksd. per maand. Mocht de Koning van Zweden zich bij dit verbond aansluiten, dan zou die van Denemarken met het uitrusten van 20 oorlogsschepen, tegen de helft der subsidie, kunnen volstaan. Een geheim artikel verplichtte den Koning van Denemarken, aan Engeland den oorlog te verklaren.

Ook dit verbond beantwoordde geenszins aan de verwachting, daar het evenmin tot eene vereeniging met de Deensche, als met de Fransche vloot kwam. Zelfs wilde de Koning van Denemarken niet eenmaal den toevoer van scheepsbehoefden aan den gemeenschappelijken vijand beletten, uit vrees van hierdoor Zweden te verbitteren. De Nederlanders zelven konden het moeielijk doen, terwijl bovendien sommige Zweedsche schippers hen met valsche scheeps-papieren wisten te verschalken.

Het was echter de vraag, of hetgeen men tot het bouwen en uitrusten van schepen behoefde inderdaad oorlogscontrabande was. Over het algemeen beweerden de Staten het tegendeel; doch zij wilden in dit bijzonder geval niet gedoogen, wat den vijand kon baten, en gaven daarom bevel, alle schepen met scheepsmaterialen aan te houden en op te brengen.

Over het personeel der Deensche zeemacht had de Republiek niet te klagen. Zelfs bood de Admiraal Adelaer haar zijn dienst aan, toen hij gereed lag om met de 8 Nederlandsche schepen, die voor Denemarken bestemd waren, naar de Sond te vertrekken. Vergeefs drongen evenwel de Staten op de medewerking van den Koning aan, die op zijne beurt over het ongeregeld betalen der subsidie klaagde. Maar het was den onzen, bij de zware oorlogslasten, niet doenlijk alle verplichtingen even stipt na te komen, en zij konden wijzen op de 8 oorlogs-schepen, die zij inmiddels verstrekt hadden. Dat men te Amsterdam, waar die schepen waren uitgerust, op de betaling moest wachten, pleitte veeleer voor het onvermogen, dan voor den onwil der Staten om te voldoen aan hetgeen zij den bondgenoot hadden beloofd.

Gelukkig voor de Republiek, kwam in April 1666 de vrede met den Bisschop van Munster tot stand, waardoor zij de handen wat ruimer kreeg. Niet weinig had de houding van den Keurvorst van Brandenburg hiertoe bijgedragen.

Weinig vermoedende, hoe luttel het bondgenootschap met Frankrijk en Denemarken zou baten, verheugde men zich in de Republiek over de betere uitzichten en arbeidde vlijtig aan de uitrusting der vloot. Ter verkrijging van het noodige personeel, werden zeevaart en visscherij verboden of ten minste zeer beperkt. Het eskader, dat in den aanvang van het jaar onder Cornelis Evertsen had gekruist, was in Februari binnengekomen, omdat het niet bestand zou wezen tegen de grootere macht, welke de Britten vroegtijdig in zee stuurden. Daarentegen stelde men alles in het werk, om de uitrusting der hoofdvloot zooveel mogelijk te bespoedigen. Den 12^{den} April zeilde de Ruyter met 10 schepen van Goeree naar Texel, welks reede als verzamelplaats was aangewezen. Hij vond er vele andere schepen in gereedheid.

Tot hunne niet geringe ergernis, hoorden de Gecommitteerden der Staten-Generaal, die zich tot bevordering der uitrusting aan den Helder bevonden, dat de Britten het gewaagd hadden, met enkele hunner lichte fregatten, dicht onder den wal, 7 koopvaarders weg te nemen en andere naar binnen te jagen; doch zij achtten het niet geraden, aanstonds de reeds beschikbare macht te doen uitloopen, dewijl zij onzeker waren van de sterkte des vijands. Ten einde op alles orde te stellen, zonden de Staten-Generaal er den Raadpensionaris heen met eenige andere leden uit hun midden.

Terwijl de vloot zich ter reede van Texel bevond, kwamen vele aanzienlijke personen haar bezichtigen, onder welke de jeugdige Prins van Oranje, wiens tegenwoordigheid niet weinig vreugde baarde onder het scheepsvolk, dat luide kreten ter zijner eere aanhief. Dit bezoek

van den Prins bleef, naar het oordeel van sommigen, zelfs niet zonder invloed op het dienst nemen van zeevolk, waaraan nog altijd behoefte was. Hoe machtig de Staatspartij op dat tijdstip ook ware, zoo moest zij bij deze en talloze andere gelegenheden toch zonneklaar zien, dat de gehechtheid der menigte aan het geliefde stamhuis geenszins was uitgedoofd. In de eerste dagen van Juni kon de vloot uitloopen, waarbij weder eenige zware bodems van het Spanjaardsgat gebruik maakten. Nadat zij zich buitengaats met de schepen uit Zeeland had vereenigd, telde zij 85 oorlogsschepen en fregatten, 8 adviesjachten en 9 branders, voerende 4615 stukken en nagenoeg 22.000 man. Onder de Ruyter, die het bevel over den middeltocht had, werden de twee andere eskaders gecommandeerd door Cornelis Evertsen en Cornelis Tromp, welke laatste, op zijn verzoek, in den dienst van het Collegie van Amsterdam was overgeplaatst.

Thans waren den opperbevelhebber, op uitdrukkelijk verlangen der Staten van Zeeland, geene Gedeputeerden ter zijde gesteld. Dit was slechts eene uiterst schrale vergoeding voor hetgeen de Staten van Holland met betrekking tot het vervangen van den opperbevelhebber hadden bewerkt. Mocht dezen iets overkomen, dan zou Aart van Nes, die in de plaats van Tromp tot Luitenant-Admiraal van de Maas was benoemd, in zijne plaats optreden. Dit was de oude grief. Maar deze was vergroot door er bij te voegen, dat van Nes op zijne beurt zou worden vervang-en door Tromp, zoodat de Luitenant-Admiraal van Zeeland, ofschoon in gewone gevallen de tweede persoon van 's lands vloot, in zeker opzicht beneden den vierden in rang werd gesteld, terwijl de andere vlagofficieren zijner provincie geheel op den achtergrond geraakten. De Staten van Zeeland beweerden, dat Holland nooit genoeg had, en lieten zich slechts, om het gemeene best, dit alles voorloopig welgevallen, de nadeelige gevolgen daarvan ter verantwoording latende van hen, welke deze en andere ongehoorde nieuwigheden hadden uitgedacht.

Lodewijk XIV keurde het zeer af, dat de Staten hunne vloot hadden uitgezonden, voor dat zij eenige hulp van hunne bondgenooten konden verwachten. „*By aldien de vloote in een particulier geveght sigh met de Engelschen quam te engageren, ende de nederlaegh quam te hebben, souden onse saeken hier, welke nu in seer goede standt schynen te staen, in verbysterde termen vervallen.*” Zoo schreef van Beuningen, de gezant der Republiek bij het Fransche hof. Maar het vervolg leerde, hoe weinig er op den bijstand van Frankrijk en Denemarken te rekenen was. Gelukkig behoefden de Staten over het uitzenden hunner vloot geen berouw te gevoelen.

Aanvankelijk door stilte en tegenwind belemmerd, kwam de Nederlandsche vloot eerst den 11^{den} Juni tusschen Duinkerken en Noord-Voorland ten anker. Eenige Fransche edellieden, onder welke de Graaf de Guiche, bevonden zich aan boord, alsmede de Nederlandsche zeeschilder Willem van de Velde, die voornemens was met eene galjoot rond te varen, zoodra het gevecht was begonnen, ten einde hiervan eene schets te nemen.

Denzelfden dag, waarop de Nederlandsche vloot op de hierboven aangeduide plaats was ten anker gekomen, verliet de Britsche, onder Monk, thans Hertog van Albemarle, de reede van Duins, om zich naar de Theems te begeven. Onbegrijpelijkerwijs had men die vloot, welker sterkte, behalve de branders en adviesjachten, door de onzen op 80 bodems met 4460 stukken en 21.000 man werd geschat, verzwakt door een twintigtal bodems onder Prins Robert naar het Kanaal te zenden, om den Hertog de Beaufort af te wachten en te bevechten. Het bericht, dat deze met een Fransch eskader naderde, was meer dan een

verzinsel; want ook hier verkeerde men in den waan, dat de Franschen in aantocht waren. Hoogst onvoorzichtig was het echter van Monk, of van wien het bevel moge zijn uitgegaan, om een eskader te detachteren tot het bestrijden van een vijand, die er in elk geval nog niet was, terwijl de hoofdmacht ieder oogenblik tot handelen kon worden geroepen.

Lodewijk XIV zag den beganen misslag onmiddellijk in. Ascue had dien vruchteloos pogen te verhoeden. Velen hielden het er voor, dat Monk zich minder bekommerde over de verschijning eener Fransche vloot, dan over den klimmenden roem van Prins Robert, en dat hij slechts een voorwendsel zocht om dezen te verwijderen. In het laatste geval, kwam de naijver van hun opperbevelhebber den Britten duur te staan.

Kort nadat de Britten van de reede van Duins vertrokken waren, kregen de beide vloeten elkander in 't zicht. Op dat tijdstip bezat de vijand 60 oorlogsschepen en een tiental kleinere bodems. Wegens harden wind en holle zee, eenigszins ook wegens gebrek aan tijd, waren de onzen genoodzaakt de kabels te kappen, toen zij de vijandelijke vloot in den voormiddag van den gemelden dag zagen naderen, waarna de langdurige en hardnekkige strijd aanving, die ongetwijfeld tot de merkwaardigste gebeurtenissen van den nieuweren tijd behoort. Tromp, wiens eskader aanvankelijk tot achterhoede bestemd was, geraakte door het wenden der vloot in de voorhoede en moest omstreeks den middag den eersten aanval doorstaan. Weldra volgde de Ruyter met den middeltocht. Nagenoeg drie uren bleven de twee bedoelde eskaders den vijand bevechten, eer het andermaal wenden der vloeten, des namiddags te vijf uren, Cornelis Evertsen en Tjerk Hiddes de Vries in de gelegenheid stelde aan den strijd een werkzaam deel te nemen. Tot aan den ondergang der zon bevochten zij John Herman, den Schout-bij-nacht der Britsche achterhoede, die het zwaar te verantwoorden had. Hij weerde zich echter dapper tegen de Nederlandsche branders en den bodem van Evertsen. Ongelukkigerwijs kostte het laatste schot, aan boord van den Britschen Schout-bij-nacht gedaan, den Luitenant-Admiraal van Zeeland het leven. Over het geheel was de fortuna den onzen niet ongunstig geweest. Twee Nederlandsche bodems, de *Duivenvoorde* (46) en *Het Hof van Zeeland* (58), waren verbrand. Daarentegen hadden de Nederlanders bij dezelfde manoeuvre, welke hunne achterhoede in het gevecht bracht, 3 Britsche schepen afgesneden en veroverd. Het waren de *Swiftsure* (70), de *Seven-wolden* (56) en de *Loyal George* (44). Aan boord van het eerste vonden de veroveraars het lijk van den Vice-Admiraal Berkeley, dat later naar den Haag gevoerd en aldaar gebalsemd werd, waarna het aanleiding gaf tot eene briefwisseling van de Staten-Generaal met den Koning van Groot-Brittanje.

Den ganschen dag was er veel wind geweest. Reeds voor den aanvang van het gevecht, had de *Gelderland* (66) dientengevolge zooveel schade bekomen, dat het schip moest worden opgezonden. Nog hinderlijker was die weersgesteldheid geweest gedurende den strijd. Cornelis Tromp moest de *Hollandia* (82) verlaten, omdat deze door aanzeiling de masten had verloren. Van Nes had insgelijks van schip moeten verwisselen. Uithoofde van den sterken wind, hadden de Britten meer na- dan voordeel gehad van den loef, dewijl vele hunner schepen dermate hadden overgelegen, dat zij de onderste batterij niet konden gebruiken, terwijl de onzen er zich op beroemden, dat zij met hunne onderste laag te loefwaart lustig hadden kunnen schieten. Het beweren der tegenpartij, dat zij meer aan het tuig, dan aan den romp der schepen had geleden, strookt hiermede volkomen.

Nadat het gevecht bij het invallen van den nacht was gestaakt, hielden de onzen zich bezig met lekken te stoppen, kardoezen te vullen en met splitsen en knopen. Het nut dier voorbereidselen bleek spoedig; want de Britten, die nog altijd het voordeel van den wind hadden, naderden reeds in den vroegen morgen van den 12^{den} Juni, om den strijd te hervatten. Tweemaal passeerden de vloten elkander, hevig kanonneerende, hetgeen veel schade aan stand en loopend want te weeg bracht. Weldra schonk echter het afnemen van den wind aan beide partijen eenige verademing, totdat zij te elf uren weder aan elkander geraakten. Intusschen was er in de wederzijdsche betrekking eene groote verandering gekomen, daar nu de Nederlanders het voordeel van den wind bezaten, hetwelk Tromp echter verloor, door zich met enkele schepen een weg door de vijandelijke macht te banen. Afgesneden van de zijnen, verkeerde hij zelfs in groot gevaar, waaruit de Ruyter hem redde door insgelijks met een aantal bodems door de Britsche vloot heen te slaan. Zoodoende ontzette de opperbevelhebber een klein aantal dapperen, die aan lij van den vijand een schier hopeloozen strijd voerden. Deze kostte den Vice-Admiraal van der Hulst en anderen het leven, terwijl hunne schepen dermate ontredderd waren, dat men die moest opzenden. Tromp ging op een ander schip over. Ware Prins Robert op dit tijdstip bij de vloot geweest, dan had de onstuimige dapperheid van Tromp voor de onzen noodlottige gevolgen kunnen hebben. Maar het eskader van den Prins kwam denzelfden dag, laat op den avond, eerst te Dover. Niet onbelangrijk is de opmerking van een ooggetuige, dat de Britten, ook zonder dat, meer voordeel hadden kunnen trekken van den toestand van Tromp, indien zij hunne linie minder goed in acht genomen, en de Nederlandsche schepen beter omsingeld hadden.

Het is na te gaan, welk eene verwarring door de gemelde manoeuvres in de Nederlandsche vloot was gekomen. De Ruyter slaagde er evenwel in, de orde te herstellen en den strijd op meer geregelde wijs te hervatten. Tusschen drie en vier uren, verloor hij zijne groote steng, waardoor hij zich genoopt zag, het bevel tijdelijk aan den Luitenant-Admiraal van Nes over te geven. Onder diens leiding passeerden de vloten elkander nog tweemaal, waarna de Britsche vloot week, koers zettende naar de Theems, terwijl de onzen vruchteloze pogingen deden om haar voor den nacht te achterhalen.

Van de versterking, welke de Nederlanders, volgens sommige Britsche schrijvers, in den loop van den tweeden dag hadden ontvangen, is geen spoor te vinden. Maar het is overbodig den aftocht, op een dergelijken grond, meer eervol te maken; want de onzen lieten der tegenpartij in dit opzicht recht wedervaren door te erkennen, dat de Britsche vloot, die volgens de kleinste opgave slechts 28, volgens de grootste, geen 40 schepen meer telde, den 13^{den} haren terug-tocht voortzette, geenszins loopende, maar in goede orde retireerende. Met 16 der zwaarste schepen vormde Monk de achterhoede. Hij stelde alles in het werk om zoo spoedig mogelijk de Theems te bereiken, enkele beschadigde bodems zelfs aan de vlammen prijs gevende. Bij het vervolgen des vijands, ondervonden de Nederlanders, evenals daags te voren, het nadeel van de mindere bezeildheid hunner schepen.

Omstreeks twee uren na den middag konden de terugtrekkende Britten weder moed scheppen. Zij ontdekten met blijdschap het eskader van Prins Robert en wijzigden aanstonds hun koers, om zich daarmede te vereenigen, welke manoeuvre echter noodlottig was voor den Vice-Admiraal Ascue, die met de *Royal Prince* (90) op de Galloper geraakte.

Bedreigd door branders en het vuur der onzen, gaf de Britsche admiraal zich aan Tromp over, die echter zijn schoonen prijs, op last van de Ruyter, moest in brand steken. De aanzienlijke som, later hem en zijn volk uitbetaald, kon het verdriet niet vergoeden, dat hun de gelegenheid was benomen een schip van die grootte in zegepraal op te brengen. Vermoedelijk wilde de opperbevelhebber met het vlot maken van het veroverde vlaggeschip geen tijd verspild hebben; want ook de onzen hadden het eskader van Prins Robert ontdekt, en deden vergeefsche pogingen om diens vereeniging met Monk te beletten, nadat deze zijn terugtocht had gestaakt. Vruchteloos hadden de schepen van Friesland en Zeeland getracht, Prins Robert onmiddellijk in een afzonderlijk gevecht te wikkelen, hetwelk deze wijselijk vermeed.

Het laat opdagen van de gemelde versterking was het gevolg van een nieuwen misslag. Zoodra de vloten zich in elkanders nabijheid bevonden was het Britsche hof overtuigd geworden van de noodzakelijkheid, om het eskader van Prins Robert op het tooneel van den strijd te hebben. Er waren onmiddellijk de noodige bevelen aan dien bevelhebber afgevaardigd. In plaats van hiermede een renbode te belasten, had men de orders met den gewonen post verzonden. En dat in de zeventiende eeuw! Deels hieraan en deels aan den tragen voortgang van zijn eskader, waarmede hij toch den 11^{den} te vier uren na den middag van St. Helenspoint moet zijn onder zeil gegaan, was het te wijten, dat Prins Robert zich eerst tegen den avond van den derden dag bij de vloot kon voegen.

Beide partijen hadden, na de vereeniging, weder over een gros van omstreeks 60 schepen te beschikken; want ook de Ruyter had nagenoeg 20 bodems moeten opzenden. Maar de schepen van Prins Robert hadden nog geen deel aan den strijd genomen, terwijl de bemanning der onze, na eene inspanning van drie dagen, zeer was afgemat.

Indachtig aan het oude spreekwoord „*een schip op 't zand een baken in zee,*” hadden de Nederlanders zich, na het stranden van de *Royal Prince*, meer van de kust verwijderd, waarom de strijd den 14^{den} dieper in zee, tusschen Noord-Voorland en de Vlaamsche banken werd hervat. De Ruyter had eenige der minst beschadigde schepen verzameld, om die tegen het eskader van Prins Robert te gebruiken, en riep vroeg in den morgen de kapiteins bij zich aan boord, om hun de vereischte bevelen mede te deelen tegen den kamp, die bij vernieuwing op handen was.

Bij den aanvang van den strijd, omstreeks half negen, hadden de Nederlanders den loef. Hierdoor begunstigd, braken zij met hunne drie eskaders op drie plaatsen in de vijandelijke vloot, welke dien ten gevolge eenigszins verstrooid werd. Nog driemaal zeilden de vloten tegen elkander in, onder het lossen van haar geschut, hetgeen echter zoo weinig uitwerkte, dat de Ruyter geene spoedige beslissing verwachtte. Aan daden van moed en volharding ontbrak het niet. Langer dan een half uur was de *Liefde* met een Engelsch schip in gevecht geweest, het-geen zijn eigen bodem dermate had ontredderd, dat hij op een anderen moest overgaan. Tromp moest zich, wegens bekomen schade, geheel verwijderen. Wat hij voor dien tijd had gedaan grensde aan het wonderbare. Bij herhaling op een ander schip overgegaan, kwam hij telkens weder even geducht te voorschijn, zoodat de Britten vroegen, of er dan zes Trompen op de vloot waren. Maar dit alles leidde niet tot de gewenschte beslissing, welke de Ruyter, om licht te bevroeden redenen, niet langer wilde verdagen. Hij wachtte slechts op eene gunstige gelegenheid, en liet haar niet ongebruikt, toen zij zich aanbood.

Omstreeks te vier uren na den middag, had de Britsche vloot zich weder aaneengesloten. Het eene gedeelte der Nederlandsche, onder de Ruyter, lag boven haar; het andere, onder van Nes, bevond zich aan lij. Terwijl het centrum der tegenpartij op die wijze tusschen twee vuren lag, gaf de Ruyter eensklaps het beroemde teeken tot een algemeenen aanval. Hij liet namelijk de bloedroode vlag hijschen, welk sein oogenblikkelijk begrepen en opgevolgd werd. Nog anderhalf uur verweren de Britten zich tegen den onstuimigen aanval, die van twee kanten plaats greep. Blijkbaar stond hier alles op het spel; want de Nederlandsche vloot was gescheiden, en zou in het uiterste gevaar hebben verkeerd, bijaldien de Britten stand gehouden en op hunne beurt een aanval gedaan hadden. Dit gebeurde echter niet. Zeer beschadigd week de vloot der tegenpartij naar twee kanten, en schonk hierdoor den onzen de gelegenheid, om zich aaneen te sluiten en de wijkende schepen na te jagen. Hierbij vermeesterden de Nederlanders de *Essex* (58), de *Nagelboom* (62), die in der tijd op hen veroverd was, en de *Covertyn* (54). Zij staakten de vervolging, met het oog op de banken in de nabijheid der Britsche kust, reeds te zeven uren, omdat er een zware mist opkwam, waaraan de Britten zelven hun behoud toeschrijven.

Door middel van gewone seinschoten, riep de Ruyter de schepen terug, waarna de vloot den ganschen nacht met klein zeil bleef drijven. Veel kon haar bevelhebber niet meer ondernemen, daar zijne amunitie geen dag langer had kunnen strekken. Maar er waren den volgende morgen, zelfs van de stengen der schepen, geene vijanden meer te zien, waarom de Ruyter het geraden vond zich met de 60 schepen, die hij nog onder zijne vlag had, naar de Wielingen te begeven. Hier moesten zoo spoedig mogelijk twintig andere schepen bij hem komen, die vroeger te Texel of in de Maas waren binnengevallen, doch blijkbaar meer geleden hadden, dan vele bodems in den slag bij Lestoffe, waarom zij niet onmiddellijk ter bestemder plaatse konden zijn.

In de Wielingen moesten ook de veroveraars hunne prijzen opbrengen, hetgeen de meesten niet hadden gedaan. Hierdoor haalden velen, die zich boven allen lof hadden gekwet, zich geldboeten op den hals, waaruit men evenwel met genoeg ontwaart, dat de regeering niet straffeloos liet overtreden, wat zij eenmaal in het belang der orde had bepaald.

Volledig hadden de Nederlanders in den hardnekkigen vierdaagschen zeeslag de smet afgewischt, welke de slag bij Lestoffe op hunne vloot had geworpen. Geen hunner schepen was veroverd en niet meer dan 4 bodems waren gezonken of verbrand. Daarentegen hadden zij 6 Britsche schepen, als zooveel zegeteekenen, uit den strijd medegevoerd en mochten zij zich vleien een veel grooter aantal te hebben vernield. De Britten erkenden dat zij veel hadden geleden, dat 9 of 10 hunner schepen waren veroverd of verbrand, dat eindelijk wel 1700 man dood of gekwetst en 2000 door ons gevangen genomen waren. Ofschoon deze cijfers in de Nederlandsche berichten veel hooger worden opgegeven, zoo staan zij toch, ook wanneer men slechts de opgaven der Britten als de ware aanmerkt, in zeer ongunstige verhouding tot hetgeen de onzen aan personeel hadden verloren. Hoe kan dus de Britsche schrijver Hume, met die gegevens voor oogen, nog beweren dat het eenigszins onzeker is, wien eigenlijk de overwinning toekwam? Misleid door een valsch bericht, had men in Groot-Brittanie een aanvang gemaakt met vreugdebedrijven, toen de ontredderde schepen Koning en volk van de werkelijkheid kwamen overtuigen. De feesten

werden echter niet gestaakt, en te midden daar-van hield men zelfs een dankdag, dien Burnet te recht noemt een „*gruwelijk bespotten van God en bedriegen van de wereld*”. Meer reden had de bevolking der Republiek tot het houden van een plechtigen bededag, gevolgd door allerlei vreugdebedrijven. De Staten-Generaal gingen hierin voor en gelastten hunnen gezanten en residenten in het buitenland vreugdeteeeken te doen met vuur. Zij boden allen vertegenwoordigers van vreemde mogendheden de middelen aan om in het openbaar van hunne deelneming te doen blijken. Aanvankelijk schijnt de Spaansche gezant tegen die openbare manifestatie eenige bezwaren geopperd te hebben. De houding der menigte bracht hem echter tot andere gedachten, en, vreezende voor de gevolgen, deed hij nog meer dan anderen; want hij was niet alleen bereid de benodigde piktonnen te betalen, maar onthaalde bovendien eenige leden der hooge regeering ten zijnent. Te Brussel was het huis van den Nederlandschen resident door het gemeen bedreigd en van de vreugdeteeeken beroofd, voor welke baldadigheid het gouvernement later eenige voldoening gaf. Veel sympathie schenen de bewoners der Zuidelijke Nederlanden te dien tijde voor het wapengeluk hunner stamverwanten niet te gevoelen. Meer blijken van deelneming ontvingen de Staten van het Fransche hof. Dit berustte niet alleen in de maatregelen, welke het eerst als zeer gewaagd had afgekeurd, maar juichte die veeleer toe. Onder den indruk hiervan schreef van Beuningen aan den Raad-pensionaris: „*Alle herten (uytgeseyt seer weynige) verblyden haer, ende alle monden stemmen toe dat in veel Eeuwen op den Oceaen niets gesien is dat by dese zeestrydt vergeleken kan werden; ende dat de Resolutie, goede conduite, ende heroique courage, met dewelcke dit werck van 't begin af aen beleyt, ende in 't eynde gelukkig uytgevoert is, ten hooghsten te pryzen ende te applaudisseren is.*”

Inmiddels was er druk gearbeid aan het uitrusten der vloot, die vooral aan het tuig had geleden en van veel nieuw geschut moest worden voorzien. Meer dan honderd stukken waren in den vierdaagschen strijd gesprongen, gebarsten of op andere wijze onbruikbaar geworden. Ongetwijfeld stond dit in verband met de kettingkogels, waarvan men zich bij deze gelegenheid had bediend, welk projectiel op het stuk zelf een schadelijken invloed moet hebben. Velen houden die kettingkogels voor eene uitvinding van den Raadpensionaris, ofschoon er reeds lang vóór dien tijd melding van wordt gemaakt ¹⁾. Hoewel de herstelling der schade minder tijd vereischte dan wanneer de schepen veel aan den romp hadden geleden, zoo moesten de krachten toch worden ingespannen. Dank zij den ijver der autoriteiten, die niets te wenschen overliet, bereikte men spoedig het gestelde doel. Tot zijne niet geringe verbazing hoorde Ascue in zijne gevangenis, dat nagenoeg 60 bodems slechts 19 dagen na den slag weder konden uitlopen, waarbij zich later nog andere voegden, zoodat

¹⁾ *Tijdschrift van Pilaar en Obreen, VI, p. 66, waar gezegd wordt dat men in de beschrijving van Haarlem, door Schrevelius. p. 97, leest, dat men in 1572, tijdens het beleg der stad, „met gheketende koeghels” schoot. In het Nautical magazine, XV, p. 594, en het United Service magazine voor 1842, II, p. 96, wordt gemeld, dat Deane in 1653 door „a chain-shot” uit een Nederlandsch schip sneuvelde.*

de Nederlandsche opperbevelhebber eerlang den vijand kon onder de oogen zien met eene vloot van 88 schepen en fregatten, 20 branders en 10 adviesjachten. Zij had 4700 stukken en ruim 22.000 man aan boord. Het verzoek der Staten, dat de Koning van Frankrijk te Duinkerken ten minste eenige branders ten behoeve hunner vloot mocht doen uitrusten en dat de Koning van Denemarken hunne vloot met een eskader mocht versterken, leidde voorloopig tot niets, waarom de Republiek andermaal geheel op eigen krachten moest vertrouwen. Onder den Luitenant-Admiraal de Ruyter was het bevel over de achterhoede opgedragen aan Cornelis Tromp en dat over de voorhoede aan Jan Evertsen. Deze had, na het sneuvelen van zijn broeder Cornelis, alle bedenkingen over vroeger ongelijk ter zijde gesteld en het verlangen geuit om, evenals zijn vader, een zijner zoons en vier zijner broeders, in 's lands dienst, op het bed van eer te sterven. Op grond daarvan hadden de Staten van Zeeland den Admiraal in zijn vorigen rang geplaatst. Wel verre van het verzoek van Evertsen, dat als een bewijs zijner oprechte liefde tot het vaderland moest worden aangemerkt, naar waarde te schatten, en zich over het inwilligen hiervan te verblijden, schenen sommigen daarmede alles behalve ingenomen. Dit gaf den Staten van Zeeland aanleiding hun besluit in zeer scherpe bewoordingen te verdedigen. Vooral in den Raadpensionaris van Holland meenden zij een bitteren tegenstander van hun Luitenant-Admiraal te zien. Eenigen tijd vertoefde de Ruyter met zijne vloot in de nabijheid der Engelsche kust, vanwaar hij, na eene vergeefsche poging om te landen, de hiertoe bestemde troepen terugzond. Intusschen kwamen van tijd tot tijd nog schepen uit het vaderland aan en verschenen ook weder eenige Fransche edellieden, om aan boord der Nederlandsche schepen van de naderende gebeurtenissen getuigen te zijn. Op alles voorbereid, wachtten de onzen slechts op het uitloopen der Britsche vloot. Nadat er bericht gekomen was dat de vijand het voornemen scheen te hebben de haven te verlaten, liep de Nederlandsche vloot wat dieper in zee, ten einde hare tegenpartij in een meer geschikt vaarwater af te wachten. Verstandig was dit ongetwijfeld; maar het ontnemt wel eenige waarde aan de bewering der onzen dat zij de Britten meer dan achttien dagen hadden besloten gehouden. Immers vertrokken de Nederlandsche schepen zoodra de Britten voornemens waren uit te zeilen, en kan men kwalijk spreken van binnenhouden, waar geen plan bestaat tot uitgaan. Ten eenen male vruchteloos was echter de tegenwoordigheid der onzen voor de Theems niet geweest. Hierdoor toch was het uitzeilen van enkele schepen en eskaders belet en had men, buiten alle tegenspraak, der bevolking van Engeland zekeren schrik ingeboezemd. Wat het aantal schepen betrof, stond de macht der Britten gelijk met de onze. Hare uitrusting, met het oog op de stukken en de bemanning, was de beste, die ooit in de Engelsche havens was gedaan. Monk voerde het opperbevel. Onder hem commandeerde Thomas Allen de voorhoede en Jeremias Smith de achterhoede. Prins Robert bevond zich aan boord van het admiraalschip. Op den avond van den 3den Augustus kregen de beide vloten elkander tusschen Duinkerken en Noord-Voorland in 't gezicht en kwamen zij in elkanders nabijheid ten anker. Gedurende den nacht en den volgenden morgen maakten de beide partijen alles gereed tot den strijd, die wegens gebrek aan wind eerst tegen den middag van den 4den Augustus aanving. Zwaar had de Nederlandsche voorhoede het te verantwoorden, dewijl zij, om dezelfde reden, die tot dusverre den aanval had vertraagd, of om welke andere reden dan ook, niet

aanstonds door den middeltocht werd bij gesprongen. Na zich omstreeks een uur lang te hebben verweerd, begon zij te wijken, en zij geraakte in verwarring toen Jan Evertsen en Tjerk Hiddes doodelijk gekwetst waren. Tevergeefs poogde de Ruyter door seinen als anderszins de vluchtenden te stuiten. De meesten hunner wendden den steven naar de haven en slechts enkelen sloten zich bij den middeltocht aan.

Intusschen staakte de Britsche voorhoede spoedig de aangevangen vervolging. Zij trachtte zich veeleer met het centrum onder Monk te vereenigen. Dit kon, uithoofde van den slapen wind, slechts langzaam plaats hebben, hetgeen een geluk was voor de Ruyter; want deze kreeg, nadat de vereeniging der Britsche eskaders eindelijk was tot stand gekomen, eene overmacht te bevechten. Ofschoon hij zich met zijne gewone dapperheid kweet en het schip van Monk dermate ontramponeerde, dat het ter herstelling op sleeptouw moest worden genomen, zoo was de Nederlandsche bevelhebber omstreeks te vier uren toch verplicht voor den aandrang des vijands te wijken, zich vleierende dat zijne achterhoede hem eerlang den steun zou verleen, waaraan hij dringende behoefte had.

Aangaande de oorzaak van de groote verwijdering, die tusschen het centrum en de achterhoede der Nederlandsche vloot was gekomen, zijn de berichten met elkander lijnrecht in strijd. De Ruyter beweerde dat hij zijne achterhoede niet kon bereiken en dat Tromp, die met deze wel had kunnen naderen, zulks had verzuimd. Hij verklaarde dat Tromp onbegrijpelijkerwijze was blijven liggen en zodoende der Britsche achterhoede eene geschikte gelegenheid had aangeboden om de onze af te snijden. Daarentegen weet Tromp het aan de Ruyter, die, volgens zijn oordeel, te lang gedraald had met zich bij de voorhoede aan te sluiten en hierdoor aanleiding had gegeven zoowel tot de nederlaag der voorhoede als tot de werkeloosheid van Tromp zelve, die eerst te vijf uren de Britsche achterhoede had kunnen aanvallen.

Zoodra de wind iets meer opgestoken en tevens eenigszins in zijn voordeel veranderd was, had Tromp doorgetast en de Britsche achterhoede tot wijken gebracht. Hij had gemeend dit behaalde voordeel, naar soldaat- en zeemanschap, te mogen vervolgen; vooral omdat hij onder het eskader van Smith ook eenige schepen van het Britsche centrum ontwaarde. Zelfs achtte hij het waarschijnlijk, dat de andere gedeelten onzer vloot zijn terugkeer, op dat tijdstip, voor eene vlucht zouden aanzien, hetgeen verderfelijke gevolgen had kunnen na zich slepen.

Misschien drukte de Ruyter het wel wat sterk uit, door in een zijner brieven te schrijven, dat hij Tromp alleen tegen den avond een weinig had zien vechten, met eenige schepen der achterhoede. Dit is ten minste niet te rijmen met de aanzienlijke schade, welke het schip van Meppel had bekomen. Zeker is het, bij zooveel tegenstrijdigheid, niet gemakkelijk zich een eenigszins juist denkbeeld te vormen van de ware toedracht der zaak. Wat echter aanleiding hebbe gegeven tot de verwijdering, hare gevolgen bleven niet uit.

In afwachting der terugkomst van Tromp, week de Ruyter langzaam naar de Nederlandsche kust. Hij verwachtte, dat Tromp toch eindelijk wel iets van den benarden toestand van het centrum zou bespeuren, of zich ten minste gedurende den nacht weder hiermede vereenigen. Dit geschiedde evenwel niet, en de Ruyter, bij wiens eskader zich inmiddels nog eenige schepen der voorhoede hadden gevoegd, was genoodzaakt den 5^{den} Augustus zijn terugtocht voort te zetten, steeds vervolgd door de Britten, wier aandrang hij moedig weerstand bood. Schier hopeloos was echter zijn toestand. Door vijandelijke

bodems omringd, met slechts een klein aantal Nederlandsche schepen in zijne onmiddellijke nabijheid, had hij niets dan dood of gevangenschap en de volkomen nederlaag van 's lands vloot voor oogen. Ontmoedigd door een zoo donker vooruitzicht, raadpleegt hij met den Luitenant-Admiraal van Nes. Wat kunnen zij echter met slechts 7 of 8 schepen doen? Beiden zien geene uitkomst dan in den dood, en wenschen vurig, dat een vijandelijke kogel hen voor schande moge bewaren. Nauwelijks is hun wensch geuit, of een kogel vliegt, als geroepen, door de hut, maar neemt er slechts de stoelen weg, waarop de ontmoedigde bevelhebbers hebben gezeten. Geen wonder, dat zij dit, als den wenk eener hoogere macht beschouwen, en hunne taak met nieuwen moed hervatten. Intusschen klimt de nood al hooger en hooger. Een vijandelijke brander nadert het admiraal-schip en dreigt het te vernielen. Deze poging wordt gelukkig verijdeld door eene snelle manoeuvre van het Nederlandsche vlaggeschip, terwijl eenige in der haast bemande sloepen, waarin zich ook de tegenwoordig zijnde Fransche edellieden begeven, het gevaar ganschelijk afweren.

Omstreeks twee uren na den middag, staakte de tegenpartij hare vervolging, uit vrees voor de banken, die terecht als zoo vele bolwerken der Nederlandsche kust zijn aan te merken. Hierdoor werd de Ruyter met zijne vloot, na alle doorgestane gevaren, tegen het uiterste behoed. Ongestoord kon hij zijn terugtocht voortzetten tot in de Wielingen, waar vóór dien tijd vele schepen der voorhoede waren binnengevallen, en waar een dag later ook de achterhoede onder Tromp verscheen, die, naar het oordeel van den opperbevelhebber, oogenschijnlijk slechts weinig geleden had. Ofschoon later het tegendeel bleek en het gedrag van Tromp in dit opzicht niet te laken was, zoo had de achterhoede zelve, ten gevolge van hare afzondering, toch onloochenbaar in groot gevaar verkeerd van door het gros der Britsche vloot van de havens te worden afgesneden.

Alles behalve vriendschappelijk was de ontmoeting tusschen de Ruyter en Tromp, toen deze, meenende naar plicht en eed gehandeld te hebben, zich bij den opperbevelhebber kwam aan-melden. Nadat hij van de Britsche kust teruggekeerd en op zijne beurt door Smith gevolgd, niet de Nederlandsche, maar wel de Britsche vloot had ontwaard, was een duister vermoeden omtrent het lot der eerste bij hem opgekomen. Ook was het schip van Tjerk Hiddes, dat hij in zeer ontramponeerden toestand drijvende had gevonden, een slecht voortteeken voor hem geweest. Eerst in de Wielingen kreeg hij echter de volle zekerheid van hetgeen er was gebeurd. Hoe ernstig de bezwaren waren, die tegen hem werden ingebracht, als ware hij de oorzaak van den noodlottigen afloop van het jongste gevecht, kon Tromp uit den mond van den verbolgen opperbevelhebber vernemen, indien hem daarvan nog niets was ter oore gekomen.

Thans was de overwinning in geenen deele aan den vijand te betwisten. Deze had de Nederlandsche vloot teruggeslagen, haar aan alle zijden bestookt, en vertoefde nog steeds in de nabijheid der kust. Sommigen hier te lande begonnen zelfs de voordeelen, in den vierdaag-schen zeeslag behaald, te betwijfelen, om zoodoende de schande te verminderen van door een onlangs verslagen vijand uit zee gedreven te zijn. Maar noch de schade, noch de schande was van dien aard, dat men haar uit nationalen trots behoefde te verbloemen. Het verlies aan personeel was niet groot, in vergelijking met de hardnekkigheid van den strijd; dat aan materieel bedroeg niet meer dan 2 verbrande schepen, terwijl de Britten er slechts één hadden verloren. Niet een onzer schepen was in

's vijands handen gevallen, zoodat er geene sprake kon zijn van schande aan onze zijde of van eene luisterrijke zegepraal der tegenpartij. Deze had evenwel genoeg gedaan, om zich de overwinning te kunnen toeëigenen en meester van de zee te blijven.

Moest het zelfs niet strekken tot verhooging van den roem des bevelhebbers, dat hij, onder zulke hoogst ongunstige omstandigheden, van de hem toevertrouwde macht betrekkelijk weinig had verloren? De Britten gaven hem den lof, dien de onzen vroeger aan de kloekmoedigheid van hun bevelhebber hadden toegezwaaid: zij erkenden, dat de Ruyter door zijn beleid den aftocht even eervol had gemaakt, als de grootste overwinning.

Lodewijk XIV stemde hiermede ten volle in, wenschte den Nederlandschen Admiraal geluk met diens roemvollen terugtocht, en vereerde hem met de ridderorde van St. Michiel. Voor de Ruyter's persoon was dit alles zeer vleierend; in de Republiek nam het echter geenszins den indruk van het gebeurde weg, dat voor Tromp zeer ernstige gevolgen had.

Allen waren het hierover eens, dat de drie eskaders van de Nederlandsche vloot te ver van elkander geraakt waren, en elkander dus niet genoeg hadden kunnen bij staan. De Raad-pensionaris, dien men niet van partijdigheid ten gunste van Tromp zal beschuldigen, schreef, dat er ook tusschen de voorhoede en den middeltocht te veel ruimte was gekomen. Vruchteloos had de Ruyter getracht zijne voorhoede te bereiken. Is het derhalve zoo geheel de schuld van Tromp, dat hij aanvankelijk niet beter was geslaagd? Het is inderdaad moeielijk hierop te antwoorden, en bovendien te beslissen, of de Ruyter, door het doen van seinen als anderszins, het aansluiten der achterhoede had kunnen bevorderen of de verwijdering hiervan beletten. De schepen van Tromp en Meppel waren des avonds nog te zien, ofschoon de laatste zich wel drie mijlen van de Ruyter bevond. Gesteld echter dat de opperbevelhebber werkelijk had verzuimd, in tijds de noodige seinen te doen, zoo ontheft dit Tromp geenszins van alle schuld. Zelfs kon de geheele manoeuvre van Smith, zooals door sommigen werd vermoed, wel niets anders zijn geweest, dan eene list, om Tromp met zijn eskader van de vloot af te leiden. Hoe men het neme, en al schrijve men Tromp ook de uitmuntendste bedoelingen toe, zoo is zijn gedrag bij deze gelegenheid niet geheel vrij te pleiten van eene overijling of onbezonnenheid, die in een man op zijn standpunt is af te keuren.

Velen gingen verder. Zij weten de handelwijze van Tromp aan zijn haat tegen de Ruyter, aan zijn misnoegen met den bestaanden regeeringsvorm en aan andere onedele drijfveeren. Zij brachten de komst van den heer van Sommelsdijk, een bekend voorstander van het stad-houderlijke huis, die zich 's morgens voor den strijd bij voorkeur aan boord van Tromp had begeven, in verband met diens gehouden gedrag. Maar de Luitenant-Admiraal Meppel en de andere officieren, die onder Tromp hadden gestaan, waren van oordeel, dat zij hun plicht gedaan en lof verdiend hadden. Misschien ware de gansche zaak beter te verantwoorden geweest, bijaldien de andere eskaders minder tegenspoed hadden ondervonden. Later bleek, dat Tromp, gedurende zijne afwezigheid, eenig bericht had gezonden aan den opperbevelhebber, wien dit echter niet ter hand was gekomen. Harde woorden waren, na de terugkomst van Tromp, tusschen hem en de Ruyter gevallen. De laatste had zich, zelfs ten aanhooren van het scheepsvolk, met ongewone heftigheid uitgelaten tegen de officieren, die onder de bevelen van Tromp hadden gestaan. Zoowel in zijne brieven, als in zijne gesprekken met de Gecommitteerden, had de opperbevelhebber over Tromp ge-klaagd. Deze achtte zich hierdoor ten hoogste gegriefd, en schreef den

13^{den} Augustus een brief aan de Staten-Generaal, waarin hij zijne gramschap lucht gaf. Hoe vertoornd hij was over de hem aangedane bejegening, blijkt uit het gansche stuk, doch vooral uit deze woorden:

„Omdat Godt Almachtig met kleynder macht my op den vyandt heeft avantage gegeven, ende hem met een groote macht desavantage, van hem voor oorsaecke van de nederlaghe, ende voor een schelm gedecriëert te worden, is my onlydelyck, ende soo geen reparatie daer van kryge, ben incapabel het vaderlandt te kunnen dienen; want soo nu niet wel gedaen heb, meene noyt wel te sullen kunnen doen: ende is geen tydt om schelmen t' employeren, maer wyse, voorsichtighe ende couragieuse zeehelden, die voor 't vaderlandt, ende haer eygen reputatie bereydt syn Goedt ende Bloedt op te zetten, welcke ick meene tot noch toe soo wel door Godts genadigen Zeeghen te hebben geconserveert, dat ick geen Luytenant-Admiraal de Ruyter, noch eenigh mensch ter wereldt, soo lange ick leve, capabel achte my die te sullen ontstelen.”

De Staten van Holland begrepen, dat vlagofficieren, die zoo tegen elkander verbitterd waren, niet te gelijk in dienst konden blijven, en besloten, op advies van den Raadpensionaris, Tromp te ontslaan. Zij benoemden onmiddellijk in diens plaats den Kolonel van Genth, die aan het hoofd van een der regimenten sloopers stond. Evenals in der tijd Wassenaer, beriep van Genth zich op zijne mindere ervaring in zeezaken; maar dit baatte weinig. Sommigen wilden aan alle redeneering een einde maken, door hem slechts uitdrukkelijk te gelasten de be-noeming aan te nemen. Zoo ver kwam het echter niet, daar van Genth zich liet overhalen.

Ter vermijding van opschudding, ontboden de Staten van Holland Tromp, die onder het zeevolk zeer bemind was, naar den Haag, waar zij hem den 23sten Augustus het genomen besluit mededeelden, met uitdrukkelijk verbod, zich uit den Haag te verwijderen of gemeenschap met de vloot te hebben. Tromp droeg den even harden als onverwachten slag met kalmte, en toonde, dat hij meer oplopend dan haatdragend was, door zijn aanbod om niet langer aan het hoofd van een eskader, maar onmiddellijk onder de Ruyter te dienen. Aangezien dit echter geene verandering bracht in het besluit der Staten van Holland, zoo vroeg hij slechts, dat de Staten-Generaal hem ook als kapitein mochten ontslaan.

Met niet weinig partijdigheid waren de Staten van Holland in de zaak van Tromp te werk gegaan, vooral nadat deze zich bereid had verklaard den lande onder de Ruyter's onmiddellijk bevel te dienen. Ongelukkigerwijs kwam er een verhaal in het licht ter zijner verdediging, op naam van den heer van Sommelsdijk, hetwelk later bleek niet afkomstig te zijn van dezen, maar van Kievit, een zwager van Tromp, die in de zaak van Buat betrokken was en later uit dien hoofde bij verstek werd veroordeeld. Natuurlijk deed zulk eene verdediging, vooral in de oogen der staatsgezinde regenten, meer kwaad dan goed. Overtuigender dan door eenig geschrift beweest Tromp door zijn gedrag, hoe edel en vaderlandlievend hij gezind was. In weerwil van alle rechtmatige grieven, welke hij tegen de regenten had, wees hij, die na zijn ontslag als ambteloos burger leefde, eene uitnoodiging van den Franschen gezant om zich aan den dienst van Lodewijk XIV te wijden, onvoorwaardelijk af.

Sedert het laatste gevecht was de Britsche vloot zich in de nabijheid der Nederlandsche kust blijven ophouden, waar zij den handel eene aanzienlijke schade berokkende. Den 18^{den} Augustus verscheen de bekende Holmes met eenige lichte vaartuigen en branders in het Vlie, waar een aantal koopvaarders, ondanks eene ontvangen waarschuwing, te weinig voor eigen veiligheid hadden gezorgd. Onder het geleide van Laurens Heemskerk, den uitgeweken en bij verstek veroordeelden Nederlandschen kapitein, zeilden de Britten het Vlie binnen en verbrandden er 140 koopvaardischepen en 2 konvooiers. Niet tevreden met dien uitslag, verwoestten zij het westeinde van Terschelling ¹⁾. Holmes zelf stichtte er brand, omdat zijne volgelingen, naar het hem voorkwam, te lang draalden. Ellendig was het lot der bevolking, die, van alles beroofd, een goed heenkomen moest zoeken. Men begrootte de schade op omstreeks twaalf miljoen gulden.

Later hebben de Britten zelven dezen plundertocht afgekeurd. Jammer slechts dat eene dergelijke vernieling van bijzonder eigendom in de geschiedenis hunner zeeoorlogen niet tot de zeldzaamheden behoort. Dubbel jammer dat een onzer eigen landgenooten hun bij deze gelegenheid zijne medewerking verleende. Tot eer van Karel II zij hier bijgevoegd, dat hij Heemskerk beval zich oogenblikkelijk te verwijderen, toen deze zich in zijne tegenwoordigheid op een zoo verraderlijk bedrijf durfde beroemen.

Bij wijze van schadeloosstelling waanden de onzen zich gerechtigd tot het verbranden van eenige Engelsche koopvaarders in de Elbe. Maar deze daad, waarbij tegelijk met de Engelsche vaartuigen een Hamburger schip in brand geraakte, is volstrekt niet te verdedigen. Met reden beklagden zich de Hamburgers over die wraakneming op onzijdig gebied, welke de onzen te vergeefs poogden te verontschuldigen met het gebeurde in het Vlie, dat ten minste binnen het gebied van eene der oorlogvoerende partijen was voorgevallen. De Hamburgers moesten het misgelden, daar zij eenigen tijd later verplicht waren de op hunne rivier aangerichte schade, ten bedrage van ruim vier tonnen gouds, aan de Britten te vergoeden.

1) Aitzema noemt niet Heemskerk, maar Stinstra, den stuurman van Kortenaer. Hoe zonderling de vreemdelling soms met Nederlandsche namen omspringt, blijkt ook hier. In de Naval Chronicle staat Ulci i. p. v. Vlie. Vermoedelijk eene schrijf- of drukfout. Maar de levensbeschrijver van Holmes, Pepys, Rapin Thoyras e. a. spreken van een stadje Brandaris. Zie hierover ook de Navorscher voor 1854, p. 371.

Eindelijk verliet de Britsche vloot onze kusten en kon de Nederlandsche, in de eerste dagen van September, ten derden male in zee steken. Zij klom weldra tot eene macht van 79 schepen en 26 of 27 branders. Onder de Ruyter, commandeerden van Genth en Bankert, welke laatste in de plaats van Jan Evertsen tot Luitenant-Admiraal van Zeeland was benoemd. Verzekerd dat de Hertog de Beaufort nu toch eerlang zou opdagen, zeilde de Nederlandsche vloot door de Hoofden. Zij ontmoette den 11^{den} September bij Boulogne de Britsche vloot onder Prins Robert, zonder dat er een gevecht op volgde, hetwelk beide Admiraals verklaarden te vergeefs gezocht te hebben. De onzen hadden de Loyal Charles (56) verbrand en, volgens de kust-bevolking, hun best gedaan om den vijand te bereiken. Wat de Britten vertellen van het vluchten der Nederlanders en van het op strand halen hunner schepen, om deze te bergen, is blijkbaar valsch of ten minste zeer overdreven.

Uiterst gevaarlijk was het verblijf in het Kanaal voor zware schepen, die aldaar geene havens vonden. Hierom keerde de Nederlandsche vloot den 19^{den} September naar de Hoofden en vier dagen later naar de Vlaamsche kust terug. Zelfs achtte de krijgsraad het niet verantwoord, zonder uitdrukkelijk bevel der Staten-Generaal, andermaal het Kanaal in te zeilen, waardoor nu echter de hoop op eene vereeniging met de Fransche vloot ten eenen male vervloog. Want deze was den 13^{den} September van La Rochelle vertrokken en tot Dieppe genaderd, vanwaar evenwel de Beaufort, op grond van het verzeilen der onzen en omdat de wind minder voor-deelig werd, naar Brest terugkeerde.

Hoogst zonderling was de houding van Lodewijk XIV, ook nadat hij Groot-Brittanje den oorlog had verklaard. Een Frans schrijver noemt de gansche zaak eene komedie, waarbij het kanon buiten spel bleef en welke den Koning eene uitmuntende gelegenheid schonk zich tot een voorgenomen inval in de Zuidelijke Nederlanden te wapenen. Later beriep Lodewijk zich tegenover den Koning van Engeland op de hier aan den dag gelegde werkeloosheid. Toch schenen Lodewijk en zijn gezant te 's Gravenhage alles behalve gerust over het lot der vloot van Beaufort. De Britten namen werkelijk een Fransch schip en maakten jacht op drie Neder-landsche schepen onder van der Burg, die met de Franschen uit de Middellandsche Zee waren teruggekeerd. Twee daarvan liepen tegen den wal en het derde zocht eene schuilplaats in de Seine. Over dien ganschen aanval, welke voor de Franschen ernstige gevolgen had kunnen hebben, indien de Britten hadden doorgetast, ligt iets geheimzinnigs, dat óf tegen de oprecht-heid van Lodewijks bedoelingen, óf tegen het beleid der Britsche vlootvoogden pleit.

Veel baat hadden de onzen van de medewerking der Franschen niet gehad. Slechts één enkele brander was, op herhaald verzoek van van Beuningen, naar de Nederlandsche vloot gezonden, ofschoon men aan het Fransche hof zeer goed inzag dat het bespottelijker was zóó te helpen dan niets te doen.¹⁾ Voorloopig lieten de Staten-Generaal den Koning verzekeren, dat zij het bevel aan Beaufort met aangenaamheid hadden verstaan, er den wensch bijvoegende dat de Koning dezelfde genegenheid tot het voorjaar mocht behouden. Na het vertrek der Franschen en Nederlanders uit de Middenlandsche Zee, waar geen ander Nederlandsch eskader was gekomen, hadden de zeeroovers vrij spel gekregen en moesten de schippers zich slechts zoo goed mogelijk met eigen middelen redden. Er was dus geene reden om zich te verblijden over het eenige, dat het verbond met Frankrijk had uitgewerkt.

Denemarken, van welks bondgenootschap de Republiek zich insgelijks veel had beloofd, droeg

1) Nog in onze dagen heeft François Combes, hoogleeraar te Bordeaux, trachten aan te toonen dat Lodewijk XIV meer had gedaan. Maar het resultaat is, dat het niet tot eene vereeniging kwam en dat andere schepen, te Kopenhagen en te Amsterdam voor Fransche rekening uitgerust, eerst in het volgende jaar opdaagden, zoodat wij geenszins verlost zijn van dien bespottelijken brander. Zie de Wetenschappelijke Bladen voor 1865, 10de aflev., p. 232 e. v. iets bij tot beveiliging der schepen, die uit de Oostzee terugkeerden, maar had overigens weinig gedaan en zelfs geweigerd de werving van zeevolk ten behoeve onzer vloot toe te laten.

Kwalijk ondersteund door hunne bondgenooten, hadden de Staten in 1666 den oorlog ter zee met eigen middelen moeten voeren. Voor- en tegenspoed hadden elkander afgewisseld; doch over het algemeen waren de onzen niet ongelukkig geweest. Hierom besloten de Staten hunne vloot na de terugkomst van Boulogne te doen binnenvallen, van welk besluit zij evenwel terug-kwamen op het bericht van den brand te Londen. Daar echter hun opperbevelhebber leed aan de gevolgen eener brandende pluis of lont, die hem in de keel was geraakt, lieten de Staten hem terugkeeren en zonden zij den Raadpensionaris als gemachtigde naar de vloot, tot ergernis van Zeeland, dat zich ouder gewoonte hiertegen verzette, klagende dat Holland nagenoeg alle gezag in regeeringszaken zonder grens of instructie aan een eenig persoon toevertrouwde, doch evenals Friesland verzuimde hem een Gedeputeerde ter zijde te stellen. Er gebeurde evenwel niets van belang meer en de vloot moest half October wegens ziekten onder de bemanning en ongunstig weder binnenvallen, met uitzondering van eenige bodems, die later, met andere versterkt, nog eene wijle bleven kruisen. Den 5^{den} October hadden eenige verwachte retourschepen goed en wel de havens bereikt, met uitzondering van één, hetwelk door een misslag van den loods was vergaan.

Behalve op de schepen, die men voornemens was gedurende den winter in zee te houden, rekende men op de kapers, die echter vóór den 1sten Maart moesten terugkeeren, opdat het volk op de vloot zou kunnen dienen. Om dezelfde reden bleef de Groenlandsvaart streng verboden. Met betrekking tot het algemeene verbod van zeevaart, kwamen de Staten op hun vroeger besluit terug, uit vrees dat anders de handel te veel zou worden verlegd. Zij handhaafden het alleen voor zoover het Engeland gold, maar stelden de vaart op andere havens weder open, onder beding dat alle koopvaarders zoogenaamd den vierden man ten behoeve der vloot moesten leveren.

Had Frankrijk evenveel hulp verleend als het stof tot praten en schrijven gaf, dan ware de Republiek met het bezit van zulk een bondgenoot te benijden geweest. Aanvankelijk was er gescreven en gewreven over het bevel, in geval het tot eene vereeniging kwam; daarna was de onderlinge begroeting der vloeten ter sprake gekomen. Sedert kort was in Frankrijk een reglement op het saluut uitgevaardigd, waarbij den bevelhebbers der zeemacht werd voorgeschreven een saluut met de vlag te eischen, doch het contra-saluut alleen met kanon te doen. De Fransche officieren beweerden nu, dat zij dit gewoon waren, terwijl de Nederlandsche verklaarden, dat hun saluut vroeger toch wel met de vlag was beantwoord. De Staten, wier ambassadeur van het nieuwe reglement geene kennis schijnt gedragen te hebben, trokken zich de zaak ernstig aan: „*Maer het is absolute noodtsaeckelyck,*” schreef de Raadpensionaris aan van Beuningen, „*dat Syn Majesteyt sijn op 't point van de salutatie ende resalutatie met de vlagge, voor af, of immers te gelycke cathegoryckelyck verklaere; want de gemelde Heeren Gedeputeerden ende Gevolmagtigden eenpaerighlyck verstaen, gelyck het myns bedunckens, ook geen contradictie en lydt, dat wy van de geëyschte resalutatie moeten verseeckert syn, of dat andersints de vlagge van deser syde sal moeten blyven waeyen.*”

Eenige dagen later, voegde hij daarbij: „*Over het strycken van de vlagge, sullen wy moeten d'accordt wesen, eer ende bevoorens eenigh adjustment over de conjunctie, sal kunnen werden gesloten.*” Hoewel Lodewijk XIV beloofd had, daarover niet te zullen haarkloven, zoo bleef de onderhandeling toch levendig. Om niet den schijn te hebben, dat zij de vereeniging hadden verhinderd,

besloten eindelijk de Staten de Nederlandsche vlag te doen strijken, mits dat hun bevelhebber zich had vergewist, dat het saluut op gelijke wijze zou worden beantwoord. Dit was echter van den beginne af hun voornemen, zoodat de Staten eigenlijk niets inwilligden, maar de beslissing slechts verschoven, tot dat er eene vereeniging op handen was. Aangezien het evenwel noch in dit, noch in het volgende jaar tot eene vereeniging kwam, zoo bleef het geschil, waarover menig blad papier vol geschreven was, voorloopig onbeslist.

Belangrijker voor de Republiek was eene particuliere uitrusting, die op last der Staten van Zeeland onder Abraham Crynssen tot stand kwam. In December 1666 vertrok deze uit Vlissingen met 5 schepen, die gezamenlijk 122 stukken voerden, en een ongewapend vaartuig. Hij veroverde in het volgende jaar Suriname, welks bezetting hij aanvankelijk misleidde, door het voeren van Engelsche vlaggen. Wel hernam de bevelhebber van Jamaica deze kolonie, doch, zooals hierna zal blijken, te laat, om zijnen landgenooten daarop een vernieuwd recht te geven. Na Essequebo en Tabago te hebben bezet, sloot Crynssen eene overeenkomst met den bevelhebber der Fransche zeemacht te Martinique, die een gemeenschappelijk handelen tegen de Britten ten doel had, doch niet baatte. Crynssen deed zelfs de ervaring op, dat zijn eskader niet onvoorwaardelijk op de medewerking der Franschen kon rekenen en stevende daarom liever alleen noordwaarts. Hij vernielde op de kust van Virginië eenige Britsche schepen, onder welke een oorlogsschip van 46 stukken. Met 11 prijzen keerde hij in Augustus 1667 van zijn tocht terug, waaraan de Nederlanders het bezit van Suriname te danken hadden. Voor de aankomst van Crynssen, had de Republiek zich in Europa krachtig doen gelden en den vrede met Engeland getroffen. Daarentegen had zij zich van Frankrijk verwijderd, hetgeen voor korten tijd eene geheel andere combinatie in het leven riep, welke onmiddellijk den val der Staatspartij na zich sleepte. Hoe dit alles zich toedroeg, zal het onderwerp der volgende hoofdstukken uitmaken.

HOOFDSTUK XXVI.

Vredesonderhandelingen. — Nieuwe uitrusting hier te lande. — Cornelis de Witt tot Gedeputeerde op 's lands vloot benoemd. — Roemvolle bedrijven der Nederlanders op de Theems en de Medivay. — Andere verrichtingen der zeemacht. — Wat er van de hulp van Frankrijk kwam. — Vrede te Breda in 1667. — Terugkeer der vloot. — Merkbare invloed van den Luitenant-Admiraal de Ruyter.

Twee jaren had de oorlog nu reeds voortgewoed, zonder dat de Britten de beoogde uitkomst hadden verkregen. De Republiek had de wapenen slechts noode opgevat en voortdurend blijken gegeven, dat zij den vrede op billijke voorwaarden wilde handhaven of herstellen. Anders was het gelegen met Groot-Brittanje, hetwelk den oorlog uitgelokt en zich daarvan de schoonste gevolgen voorgespiegeld had. Eerst nadat de werkelijkheid hieraan niet had beantwoord, was er de stemming minder oorlogzuchtig geworden en begonnen zoowel het hof als de natie insgelijks naar het herstel des vredes te verlangen.

Er was slechts eene geschikte aanleiding noodig tot het aanknoopen der onderhandelingen. Men vond haar ongezoekt in de briefwisseling over het lijk van Berkeley, waarbij men zich wederzijds in zeer beleefde termen had uitgelaten en op de neiging tot vrede had gezinspeeld. Zelfs had Karel II, die indertijd de bemiddeling der Zweden had afgewezen, bij deze gelegenheid, eenigermate de eerste stappen gedaan. Veel moeite behoefde hij zich echter niet te geven, daar de Staten door het aannemen der Zweedsche bemiddeling getoond hadden, hoe bereid zij waren tot het sluiten van een billijk verdrag. Nu ook Karel II hiertoe overhelde, nam hij van zijn kant insgelijks de bemiddeling van Zweden aan. Weldra kwam men zoo ver, dat slechts eene plaats behoefde te worden aangeduid, waar men over de voorwaarden zou kunnen handelen. Achtereenvolgend was er sprake van Londen, 's Gravenhage en Dover, die echter of door de eene, of door de andere partij, om verschillende redenen, minder doelmatig geoordeeld werden. Eindelijk gaven de Staten den Koning van Groot-Brittanje de keus tusschen Maastricht, 's Hertogenbosch en Breda. Met al die voorloopige beraadslagingen verliep een geruime tijd, zoodat de maand Maart meer dan half verstreken was, voor dat 's Konings keuze zich op de laatst genoemde plaats had gevestigd.

Langzamerhand kwamen gemachtigden van alle partijen te Breda, waar de eigenlijke vrede-handel eerst in het begin van Juni een aanvang nam. Ter vermindering van alle geschil over het saluut, hadden de Staten besloten de Britsche gezanten bij de uiterste ton te doen afhalen, zoodra het fregat, dat hen overbracht, zich te Goeree voorgaats vertoonde. Mochten de gezanten doorevaren, dan moest hun saluut afgewacht en alleen met gescht beantwoord worden. Zij kwamen echter niet te Goeree, maar te Vlissingen binnen, van waar zij met Nederlandsche jachten naar Terheiden vertrokken. De Zweedsche ambassadeurs kwamen met een Engelsch fregat van Londen, hetwelk met kanon salueerde en op gelijke wijze werd beantwoord.

Het was nu de vraag, of er tijdens de onderhandelingen al dan niet stilstand van wapenen zou wezen. Reeds vroeger hadden de Zweedsche ambassadeurs tot dit einde een voorstel gedaan, welks aanneming de Staten van Holland echter „*om verscheyde pregnante consideratiën seer bedenkeleyck ende nadeelig*” hadden geacht. De onzen waren, om hierna te melden redenen, tegen het voorstel en sloegen den wapenstilstand onvoorwaardelijk af. Nog altijd griefde hen de vernieling der koopvaarders in het Vlie, welke de Raadpensionaris der tegenpartij wenschte betaald te zetten. Hij vleide zich dit te kunnen doen, door het ten uitvoer leggen van een vroeger gevormd plan tegen de Britsche havens en rivieren.

In weerwil van het uitzicht op vrede, had men daarom de toebereidselen in de Republiek voortgezet. Zeer vroeg in het jaar, waren gelden ten behoeve der zeemacht aangevraagd en toegestaan. IJverig was aan de uitrusting der vloot gearbeid, die echter door langdurige koude zeer werd vertraagd ¹⁾. Geen wonder, dat velen in Engeland zich intusschen wat ongerust maakten over de drukte in de Nederlandsche havens. Zelfs was de Hertog van York, kort voor dat de gemachtigden naar Breda vertrokken, de versterkingen langs de zuidkust in oogenschouw gaan nemen. Minder begrijpelijk is de zorgeloosheid van den Koning, die slechts een gedeelte zijner vloot liet uitrusten, naar men wil, om het geld, dat voor de zeemacht bestemd was, tot andere einden te kunnen bezigen. Rampzalig en vernederend voor de Britsche natie was de geldverspilling van het hof, dat het materiëel der vloot liet vervallen en het personeel aan ellende ten prijs gaf, terwijl alles eenig naderend gevaar deed vermoeden. Want de uitrusting der Nederlanders was geen geheim, en men kon zelfs niet zeggen, dat de Staten hunne tegenpartij door eene schijnbare werkeloosheid in slaap zochten te wiegen. In April en Mei hadden zij eene koopvaardijvloot tot benoorden Schotland doen geleiden door hun Admiraal van Genth, die bij zijn terugkeer, langs de kust,

zelfs tot in de haven van Edinburgh niet weinig schrik had verspreid. Het veroorzaakte in het noorden van het Vereenigde Koninkrijk zekere bezorgdheid voor de naaste toekomst, die om andere redenen ook in het zuiden heerschte. Alleen de Koning scheen haar niet te deelen, tot dat het gedonder van der Staten geschut zich in zijn paleis deed hooren en de brand zijner eigen schepen voor hem een licht deed opgaan.

Wegens velerlei oponthoud en tegenspoed, verscheen de Ruyter eerst den 3^{den} Juni met de schepen uit de Maas ter reede van Texel. Drie dagen later stak de vloot in zee, met achterlating van eenige bodems, die nog niet gereed waren. Zij stond onder het bevel van de Ruyter, terwijl Bankert, ouder gewoonte, de tweede persoon der vloot zou wezen, nadat hij zich met het

nog afwezige Zeeuwsche eskader bij het gros had gevoegd. Als bevelhebber, zou de Ruyter echter eerst door van Nes, en dan door van Genth worden vervangen. Er waren thans weder vijf Luitenant-Admiraals, daar de Staten van Friesland die waardigheid in hun gewest hadden opgedragen aan Hans Willem Baron van Aylva, die vroeger te lande had gediend. Maar ook deze moest voorloopig met zijne schepen achterblijven.

Krachtig hadden de Staten van Holland op het benoemen van Gedeputeerden aangedrongen. Zij hadden er nadrukkelijk op gewezen, hoe uitmuntend deze zich hadden gekweten in den storm, die 's lands vloot in September 1665 had getroffen, bewerende, dat zelfs de voordeelen in den Vierdaagschen zeeslag beter vervolgd, de wanorden in den Tweedaagschen beter verhoed hadden kunnen worden, indien er Gedeputeerden op de vloot waren geweest. Hunne tegenwoordigheid strekte grootelijks tot ontlasting der officieren, die nog kort geleden om het nemen van dien maatregel hadden verzocht.

Bovendien zouden de bevelhebbers der Fransche vloot, wanneer het tot eene vereeniging mocht komen, door hunne hooge geboorte, de onze lichtelijk overschaduwden. Om al die redenen, van welke de laatste juist niet zeer vleierend was voor de Nederlandsche zeeofficieren, hadden de Staten van Holland de Staten-Generaal dringend uitgenoodigd, eenige cordate en standvastige mannen op de vloot te zenden.

Nadat de Staten-Generaal den 12^{den} Mei, geheel overeenkomstig het verlangen der Staten van Holland, het besluit hadden genomen zich op de vloot te doen vertegenwoordigen, vestigden zij, die het hadden uitgelokt, den 20sten derzelfde maand hunne keuze op Cornelis de Witt,

1) De Hollandsche Mercur van 1667, p. 33, bericht aangaande de laat invallende vorst, dat men den 22sten Maart met wagen en paard over de Maas reed, en dat enige personen, welke den 15^{den} Maart met een schip van Dordrecht naar Zaandam vertrokken waren, drie dagen later op schaatsen terugkeerden.

burgemeester van Dordrecht en broeder van den Raadpensionaris. Aangezien de Staten van Zeeland en Friesland, die tot hetzelfde gerechtigd waren, geene benoeming deden, zoo bleef C. de Witt de eenige vertegenwoordiger der hooge regeering op de vloot. Als zoodanig verstrekten de Staten-Generaal hem den 27sten Mei eene commissie, waarin wel over de vereeniging met de Fransche vloot, maar niet over het groote dessein werd gesproken. Het besluit, dat hierop betrekking had, namen zij eerst drie dagen later, blijvende echter het vaststellen van vele nadere bijzonderheden opgedragen aan hunne gevolmachtigden ter reede van Texel, onder welke zich ook de Raadpensionaris bevond. Terecht zou men hier kunnen vragen, waarom de Staten van Holland niet, evenals in de beide vorige jaren, den Raadpensionaris zelve gekozen hadden; vooral omdat het thans eene onderneming gold hoofdzakelijk in zijn brein ontworpen, die in elk geval, zoowel bij voor- als bij tegenspoed, uiterst gewichtig in hare gevolgen moest zijn. Hierop kan alleen de houding van Frankrijk een voldoende antwoord geven. Wel verre van de Staten met zijne vloot te onder-steunen, begon de Koning van dit rijk, wiens staatkunde met betrekking tot

de Zuidelijke Nederlanden den onzen sedert geruimen tijd wantrouwen had ingeboezemd, meer en meer vijandelijke bedoelingen aan den dag te leggen. Na het aanknoopen der vredesonderhandelingen te Breda, gaven de maatregelen van Lodewijk XIV nog ernstiger reden tot bezorgdheid, waarom de Raadpensionaris het veiliger achtte zich niet te verwijderen, en de keuze liever op zijn broeder te doen vallen, die in zijn geest en onder zijn invloed kon werken. Dat hij zich met betrekking tot de plannen van Frankrijk niet had bedrogen, bleek nog voor het uitzeilen der vloot, daar Lodewijk XIV tegen het einde van Mei met een leger in de Zuidelijke Nederlanden viel, waar hij, gedurende den vredehandel te Breda, zijne krijgsbedrijven bleef voortzetten. Met welken uitslag zal later worden aangestipt. Het bovenstaande is genoeg om te doen zien, wat de Staten van Holland bewoog, om de leiding eener zoo belangrijke onder-neming, als men thans voorhad, niet aan den Raadpensionaris op te dragen. Welk een invloed deze echter behield, is hieruit op te maken, dat de Gedeputeerde aanvankelijk in zijne officiële brieven over den aanslag moest zwijgen, en al wat hierop betrekking had slechts melden aan zijn broeder, die het dan naar bevind van zaken zou kunnen gebruiken.

Over de eigenlijke bestemming der vloot, hing een zoo dichte sluier, dat zelfs een man als d'Estrades moest betuigen er geene kennis van te dragen. Ter vermindering van al wat aan het doel van den tocht eenige ruchtbaarheid kon geven, staken de Gecommitteerden der Staten-Generaal met de vloot in zee, en ontvingen de bevelhebbers eerst buitengaats eenige alge-meene inlichtingen. Volledige opening van zaken kregen alleen C. de Witt en de Ruyter, wien de Gecommitteerden, eene mijl buiten den wal, de instructie ter hand stelden, waarvan zij den inhoud eerst den 28sten Juni, nadat dus het groote doel was bereikt, aan de Staten-Generaal mededeelden. Zoodra de taak van den Raadpensionaris, die bij dit alles de hoofdrol vervulde, op de vloot was afgeloopen, reisde hij dag en nacht door van Texel naar den Briel, om te zorgen voor hetgeen der vloot uit de Maas moest worden toegevoerd. Zeker openbaarde hij eene merkwaardige veerkracht bij de voorbereiding van den tocht, dien hij niet in persoon kon bij wonen.

Ondanks alle voorzorgen, was er van het voornemen der Nederlanders toch iets uitgelekt, of ten minste vermoed. Hiervan was de vroeger gemelde kustinspectie een gevolg geweest. In de eerste dagen van April waren zelfs te Chattam en te Sheerness maatregelen genomen, tot beveiliging der schepen op de Medway. Dit kon des te beter geschieden, naarmate de Nederlanders langer in de uitvoering van hun plan werden verhinderd. Nochtans scheen de Britsche regeering de schoone gelegenheid, om alle bedreigde punten in voldoende staat van tegenweer te stellen, niet zoodanig te hebben gebruikt, als de natie dit had mogen verwachten. Hoe scherp sommigen hare zorgeloosheid in een zoo hachelijk tijdsgewricht veroordeelden, blijkt o. a. uit deze woorden van een tijdgenoot:

*The forts designed to guard our ships of war,
Void both of powder and of bullets are,
And what past reigns in peace did ne'er omit,
The present (whilst invaded) did forget.*

De Nederlandsche vloot was in de eerste plaats van Texel naar de kust van Zeeland gezeild, om zich met het eskader van deze provincie te vereenigen. Maar de schepen uit Zeeland kwamen wegens gebrek aan bemanning niet opdagen, en die uit Friesland evenmin. Intusschen werd de vloot, die van krijgsvolk, landingsmaterieel en zelfs van de noodige loodsen voor de Britsche havens en zeegaten voorzien was, door tegenwind opgehouden en door storm geteisterd. Zoodra die beletselen waren opgeheven, poogden de bevelhebbers het aangewezen doel te bereiken, zonder langer naar de uitblijvende

schepen te wachten. Den 17^{den} Juni kwamen zij voor den mond van de Theems ten anker, met 54 schepen en fregatten, 6 adviesjachten, 14 branders en eenige galjooten.

Thans deelden C. de Witt en de Ruyter aan de voornaamste hoofdofficieren der vloot den inhoud hunner instructie mede, die niets minder voorschreef, dan de Theems en de Medway op te loopen, aldaar 's Konings schepen te veroveren of te verbranden, en voorts zooveel oorlogsmateriëel te vernielen als mogelijk was. Tot dit einde bestemde men 17 oorlogsschepen van weinig diepgang, alsmede 4 branders, 5 adviesjachten en eenige galjooten, waarop het noodige krijgsvolk uit de andere schepen moest overgaan.

Voorzichtigheidshalve zonden de bevelhebbers eenige kleine vaartuigen vooruit, om de diepten en ondiepten op te sporen. Het gemelde eskader moest eerst eenige pas binnengekomen koopvaarders en fregatten najagen, en niet nalaten inmiddels den ingang der Medway op te nemen. Zeer doelmatig schonk men het bevel over de gedetacheerde schepen aan den Luitenant-Admiraal van Genth, die als gewezen officier der landmacht, waar het eene landing of het aantasten van sterkten betrof, de voorkeur verdiende. C. de Witt zou de expeditie in persoon bij wonen en begaf zich, met den genoemden bevelhebber, aan boord van de *Agatha* (50).

Andere schepen der vloot zouden intusschen de rivier wat hooger opvaren, om des noods aan het afgezonden eskader hulp te verleenen. Want er dreigde een tweeledig gevaar, omdat men niet zeker wist, of de gansche zeemacht van Groot-Brittanje was opgelegd. Het behoorde daarom geenszins tot de onmogelijkheden, dat van Genth op eene aanzienlijker macht stuitte, dan waarop men had gerekend, of dat eene vijandelijke macht van den zee kant kwam opdagen welke de verzwakte hoofdvloot der onzen in sterkte overtrof. In het eerste geval moest van Genth onmiddellijk terugkeeren; in het laatste, zou de Ruyter hem door seinschoten terug-roepen.

Meer dan een dag verstreek, eer alles tot den tocht gereed was. Het eskader ging eerst den 19^{den} Juni, des morgens te vier uren, met den voorvloed onder zeil. Dewijl het aanvankelijk moest laveeren, kwam het met hetzelfde tij niet eenmaal verder dan een weinig beneden de Middelgronden. Eerst later werd de wind gunstiger en konden de onzen tot Holhaven naderen, zonder evenwel de bewuste koopvaarders en fregatten aan te treffen. Het is de vraag, of met het najagen hiervan niet een kostbare tijd verloren ging; want Holhaven of Shellhaven ligt iets hooger dan de Medway, en deze bevatte immers de schepen, welke verovering of vernieling men zich voornamelijk ten doel had gesteld. Nu was er den ganschen dag niets gedaan, dan dat men den ingang der Medway en het daarbij gelegen fort Sheerness had opgenomen, hetgeen trouwens even goed had kunnen geschieden, zonder er juist voorbij te zeilen. Na deze vruchteloze jacht op de koopvaarders, moest het eskader de Theems weder afzakken, en kon het, met nog 10 schepen en 2 branders versterkt, eerst den 20sten iets tegen Sheerness ondernemen, dat zich na een onbeduidenden tegenstand overgaf, terwijl een fregat en enkele branders, die er lagen, de Medway opliepen.

Een aanzienlijke voorraad, ter waarde van verscheiden tonnen gouds, viel den onzen te gelijk met de sterkte in handen. Wat men niet bergen kon, werd vernield. Vijftien ijzeren stukken behoorden onder den ingescheepten buit. Om de sterkte zelve voor het oogenblik onschadelijk te maken, verwoestten de gelande troepen haar schier geheel. In hoe verre dit geraden was, laten wij onbeslist. Gaarne hadden de Staten het anders gezien; maar de krijgsraad was eenparig tegen het bewaren van Sheerness. Zeker ware een dergelijk punt, op vijandelijk gebied, niet duurzaam te houden geweest, en was er weinig volk te missen, omdat veel krijgsvolk, dat zich aan boord van kleine vaartuigen bevond, van de vloot was afgeraakt. Men zou alleen kunnen betwijfelen, of de onzen, terwijl onder de Britten eene zoo groote verslagenheid heerschte, een zoo hoogst belangrijk punt niet tijdelijk met eene

geringe macht hadden kunnen bezetten, om zodoende iets bij te dragen tot de veiligheid van het eskader, hetwelk de Medway nog hooger moest opzeilen. Tot hetzelfde einde had C. de Witt den opperbevelhebber der vloot verzocht te naderen. En deze kon weldra meer schepen en volk detachteren, nadat de Luitenant-Admiraal van Aylva zich den 21sten met de schepen uit Friesland bij de vloot had gevoegd.

Onbeschrijfelijk was de ontsteltenis door de verschijning der Nederlanders teweeg gebracht. Karel II, wiens geweten alles behalve gerust was, vreesde voor zijn persoon en voor de hoofd-stad. Monk ijde naar de plaats van het gevaar, en deed spoedig nog eenige maatregelen nemen. Hij liet aan de einden van den ketting, dien men in der haast, tot beveiliging van 's Konings schepen, over de Medway had gespannen, batterijen opwerpen en daarvoor nog 7 schepen zinken, onder welke echter 5 branders, die men ongetwijfeld doelmatiger had kunnen besteden. Maar wat is onder zoodanige omstandigheden, waarin velen de schrik om het hart was geslagen en menigeen slechts op eene tijdige vlucht bedacht was, niet te versoonen? Vermoedelijk was het aan dezelfde overhaasting te wijten, dat de *Mary*, die men achter den ketting in het vaarwater wilde laten zinken, op eene verkeerde plaats was terecht gekomen. Monk zorgde ook voor het hooger gelegen kasteel Upnore. Zijne taak was echter niet gemak-kelijk, als men daarvan door een tijdgenoot hoort zeggen:

*And Upnore-castle's ill-deserted wall,
Now needfull does for ammunition call,
He (Monk) finds where e'er he suceour might expect,
Confusion, folly, treachery, fear, neglect.*

Doch zijne maatregelen hebben gebaat, en voor dat de onzen Upnore bereikt hadden, waren de Britten een weinig van den eersten schrik bekomen.

Nadat de Nederlandsche bevelhebbers zich van den toestand van het vaarwater hadden vergewist, besloten zij van Sheerness de Medway op te zeilen. Tegen den avond van den 21sten zonden zij kapitein Tobias met eenige lichte bodems vooruit, waarna zij den volgenden morgen, met hun gansche eskader de rivier opstevenden, tot bij de schepen, die voor den ketting gezonken waren. Hier lag ook het fregat de *Unity* (42), dat ten volle bewapend en bemand was, vermoedelijk hetzelfde, dat men vroeger bij Sheerness had gezien. Tobias was er met zijne lichte vaartuigen niet tegen bestand, evenmin als de meeste andere Nederlandsche bodems.

Kapitein van Brakel, die zich op dat tijdstip in arrest bevond, omdat hij tegen het uitdrukkelijke bevel eene sloep met volk naar den wal had laten gaan, wenscht zijn geluk met de *Vrede* (44) te beproeven. Hij krijgt de vergunning, om met zijn bodem, die achteraan ligt, vooruit te loopen en de *Unity* aan te tasten. Gevolgd door de branders *Suzanna* en *Pro Patria*, aanvaardt hij de op zich genomen taak, die hij gelukkig volbrengt.

Nu scheidt vooral de ketting, waarop Monk en anderen hunne hoop gevestigd hebben, de onzen nog van de groote Britsche schepen, die in menigte op de rivier liggen. De *Suzanna*, die hem wenscht te verbreken of te verwijderen, zeilt er tegen aan, doch zonder den beoogden uitslag. Maar deze mislukte poging schrikt niet af. De Commandeur van Rijn herhaalt haar met de *Pro Patria* en slaagt er onmiddellijk in den laatsten hinderpaal uit den weg te ruimen en het daarachter liggende schip *Matthias* (52) in brand te steken. Hetzelfde wedervaart de *Carolus Quintus* (60), die den ganschen dag langzaam bleef branden en eerst gedurende den volgen-den nacht sprong.

Was nu de ketting door van Rijn inderdaad stuk gezeild? Volgens sommigen had de Schout-bij-nacht Vlug, zoodra hij de *Suzanna* daartegen had zien optornen, bevel gegeven

de einden los te maken en bewaarde men tot eene herinnering aan dit feit te Enkhuizen nog geruimen tijd een ijzeren bout. Moeielijk is het voorzeker aan te nemen, dat de genoemde Schout-bij-nacht op dat tijdstip reeds zoo ver genaderd was, en nog moeielijker, dat de batterijen, die haar vuur eerst later staakten, het losmaken niet hadden verhinderd. Maar het is bijna onbegrijpelijk dat van Rijn, na allen den weg gebaad te hebben, zelfs nog kleiner belooning ontving dan de Commandeurs, die 's anderen daags het kasteel Upnore voorbij zeilden, indien zijne daad ten minste werkelijk de beteekenis had, die men er later aan hechtte. Misschien zijn de twee lezingen wel eenigszins met elkander te rijmen. De keten, hetzij dan uit één of uit meer stukken bestaande, rustte op vloten en liep over katrollen. De *Suzanna* slaagt er niet in haar te verbreken. Vlug of een ander ziet het en laat de keten losmaken. Zoodra nu van Rijn met de *Pro Patria* eene nieuwe poging doet, vindt hij weinig of geen tegenstand, want de losgemaakte ketting schiet bij de minste aanraking door. Niets wetende van hetgeen anderen hebben gedaan, meent van Rijn te goeder trouw dat hij denzelfden hinderpaal, die aan de *Suzanna* weerstand heeft geboden, door aanzeiling met de *Pro Patria* heeft verbroken. Met het groote doel, de schepen achter den ketting, voor oogen, kon hij niet haarfijn nagaan, hoe deze brak, en wat er van de stukken werd. Geen der vlotelingen had echter de *Pro Patria* krachtige of herhaal-de inspanningen zien doen, om den hinderlijken ketting te verbreken. Hieruit laat zich de onverschilligheid verklaren, waarmede de regeering het bedrijf van van Rijn voorbijging, en de mindere waarde, die velen aan den ganschen ketting schenen te hechten. Is het niet zonderling, dat de Gedeputeerde eerst een dag later van een zoo belangrijken hinderpaal, en dan nog slechts ter loops gewaagt; en dat hij daarover elders, b.v. in zijn brief aan den Hertog de Beaufort, geheel zwijgt? Uiterst verward en oppervlakkig zijn alle berichten over de samenstelling van den ketting. Men vergete intusschen niet, dat al wat hier van het doorloopen daar-van gezegd wordt, slechts eene gissing is, die evenwel eene groote mate van waarschijnlijkheid ontleent aan de verklaring van Samuel Pepys, destijds een ambtenaar bij het bestuur der Britsche Zeemacht, die in zijn Dagboek meldt, dat hij er heen ging en dat niemand hem kon vertellen, waar de ketting eigenlijk gebroken was. Zoodra van Rijn zijn doel bereikt en het eerste schip achter den ketting aangestoken heeft, naderen andere branders en gewapende sloepen. Hiermede tasten de onzen de groote schepen der Britten aan, die op de rivier liggen, „*sonder stengen ende zeylen, alleenlyck de masten ende hoofftouwten ophebbende.*” Maar de slecht bemande en weinig bewapende bodems worden ook slechts met sloepen en kleine vaartuigen aangetast. Aangespoord door het reeds behaalde voordeel, naderen de onzen het Britsche admiraalschip, dat hen bij zoo menige gelegenheid heeft afgeweerd. Met eene sloep enteren zij de *Royal Charles* (100), die slechts 32 stukken en weinig volk aan boord heeft, en nemen dien kostbaren bodem onder luid gejuich in bezit. Weldra komt ook de Gedeputeerde op het veroverde vlaggeschip, waar hij des namid-dags te twee uren zijn rapport aan de Staten-Generaal opstelde. Was dit een uitvloeisel zijner ijdelheid? Zoo ja, dan toch van eene zeer nationale! En het ware dwaas, bij het verslag eener militaire expeditie alles te vermijden, wat eenigermate den nationalen hoogmoed kan streelen. Hoe moesten niet de Staten-Generaal, hoe moest niet elk Nederlander te moede zijn, toen 's lands Gedeputeerde, aan boord van het Britsche vlaggeschip, op de rivier van Chattam, bericht kon geven van hetgeen 's lands vloot denzelfden dag tot fnuiking van 's vijands macht had gedaan! De *Mary*, die even boven de *Royal Charles*, zooals vroeger is gezegd, op eene verkeerde plaats was gezonken, werd nog eene prooi der vlammen. Van de vijf schepen, die tusschen den ketting en het kasteel Upnore lagen, waren er dus vier genomen of verbrand. Alleen de *Monmouth* had zich weten te redden. Doch nu moesten de vlotelingen, wegens de ebbe, hunne ondernemingen staken. Tot hunne blijdschap verscheen echter in den namiddag ook

de Luitenant-Admiraal de Ruyter, die op verzoek van den Gedeputeerde herwaarts kwam, om op alles orde te helpen stellen en verdere maatregelen te beramen.

Willen de onzen voortgaan, dan zullen zij grooter tegenstand te overwinnen hebben; want het kasteel Upnore, dat hen van de overige bodems scheidt, is in betrekkelijk goeden staat van verdediging gebracht. De Hertog van York, Prins Robert en Monk, die zich in de nabijheid bevinden, zijn geene werkelooze aanschouwers gebleven. De bezwaren, welke de Nederland-sche bevelhebbers vermoedelijk zullen te overwinnen hebben, schrikken hen echter niet af van eene laatste poging, om het behaalde voordeel te vergrooten.

Overeenkomstig hun genomen besluit, zenden zij den 23sten Juni een gedeelte van hun eskader naar het kasteel Upnore, dat de schepen op behoorlijken afstand houdt, en tegen die kleine macht blijkbaar is opgewassen. Hierom bepalen de aanvallers zich tot het afzenden van eenige branders tegen de schepen, die boven de sterkte liggen. Dit geschiedt met een gewenschten uitslag, daar niet minder dan drie groote schepen, de *Royal Oak*, de *Loyal London* en de *Old James*, allen geboord voor omstreeks 80 stukken, in brand geraken.

Smartelijk viel het ongetwijfeld den Britschen officieren die schoone bodems, waarop velen met roem gediend hadden, in een smal vaarwater, als eene weerlooze prooi door het vuur te zien verteren. Douglas, de bevelhebber van de *Royal Oak*, wilde eene zoo ontzettende ramp niet overleven. Hij kwam, op zijn post, in de vlammen om.

Na al den voorspoed, waarover de onzen zich tot dusverre hadden mogen verblijden, begon de zeer rechtmatige vrees bij hen op te rijzen, dat zij, door het langer voortzetten der onderneming, het verkregene roekeloos in de waagschaal zouden stellen. Hunne branders waren, op twee na, verbruikt. Bovendien kon zeer licht eenige bijkomende omstandigheid het geheele eskader, van den met voordeel en roem aangevangen tocht, met schade en schande doen terugkeeren. Wegens tegenwind moest het langzaam met de ebbe afdrijven, daar in het smalle vaarwater aan laveeren niet te denken was. Hierbij kon het samentrekken van troepen in den omtrek, hetwelk de onzen van eene landing deed afzien, voor de terugkeerende schepen zeer gevaar-lijk worden. Op grond van dit alles, ried de voorzichtigheid niet het uiterste te beproeven, waar al het reeds behaalde voordeel op het spel moest worden gezet. Hierom vingden de Nederlanders den 24sten den terugtocht aan, in zegepraal met zich voerende de *Royal Charles* en de *Unity*, die later door van Brakel in de havens der Republiek werden opgebracht.

Alles te zamen genomen, waren zes Engelsche schepen verbrand en twee veroverd, onder welke het vermaarde vlaggenschip.¹⁾

1)Dit schip was in 1655 op last van Cromwell gebouwd, en heette oorspronkelijk de Naseby. Het was in 1660 gebezigd, om Karel II van Scheveningen te halen, die het naar zich noemde. Onmiddellijk werd het van de meeste zinnebeelden, doch eerst later van het beeld van Cromwell zelven ontdaan. Van het in 1673 gesloopte schip, is alleen het wapen van den spiegel bewaard gebleven, dat zich thans in het Rijks-museum te Amsterdam bevindt.

En die schoone uitkomst was verkregen met opoffering van eenige branders en nauwelijks 50 man. Uitbundig was de vreugde, hierdoor in de Republiek teweeg gebracht. Sommigen mochten de openbare blijken daarvan afkeuren, omdat er over den vrede werd gehandeld, doch vonden geen gehoor.

Met kwistige hand deelden de Staten-Generaal gouden ketens en penningen uit. Die van Holland vereerden C. de Witt, de Ruyter en van Genth ieder met een sierlijk vergulden beker. Aanzienlijke premiën werden aan velen toegewezen, ofschoon de uitbetaling wat langzaam plaats had. De vlotelingen zelven konden van de eerste nationale geestdrift geene getuigen zijn, daar 's lands vloot nog meer dan drie maanden in zee bleef; doch

hunne bedrijven zweef-den op ieders lippen. Dichters en schilders wedijverden, om de herinnering daaraan voor den nakomeling te bewaren. Opgetogen was het bestuur van Dordrecht over hetgeen onder de leiding van een burgemeester dier stad was verricht. Met eenparige stemmen werd hij, gedurende zijne afwezigheid, als zoodanig herkozen. Zijne stadgenooten bereidden hem een triomftocht, als een der Consuls van Rome, terwijl de magistraat inmiddels besloot, tot gedachtenis aan het gebeurde, ten spoedigste eene schilderij te doen vervaardigen, die in de groote zaal van het raadhuis zou worden opgehangen. Met het oog op hetgeen C. de Witt later wedervoer, is het opmerkelijk dat Antonides in een gedicht op de dankbaarheid van den tijdgenoot wees. Hoe geheel anders dan bij de ouden, wier aanvoerders vaak een tijd lang gevierd werden,

*„En niets verkregen tot hun loon,
Als hofschavotten, ban en hoon.”*

Reden van blijdschap had de tegenpartij zeker niet. Is evenwel Allen, een harer schrijvers, gerechtigd te beweren „*dat de Raadpensionaris, gedurende de vredesonderhandelingen, eene verraderlijke poging in het werk stelde, waarvan de geschiedenis van Nederland, gelukkig voor de eer van dit land, niet vele, maar toch enkele voorbeelden oplevert*”? Waarop toch grondt zich deze beschuldiging? Op de aangeknoopte vredesonderhandelingen? Maar de wapenstilstand was immers geweigerd, zoodat beide partijen gerechtigd bleven tot al wat in den oorlog vergund was. Het blijft dus alleen de vraag, of de staat van oorlog een tocht, als dien op de rivier van Chattam, wettigde. Wie zal dit ontkennen, mits de vernieling zich bepaalt tot die van oorlogs-materiëel. Geene beschaafde natie heeft ooit, in den oorlog, meer bijzonder eigendomverwoest en zelfs het rechtmatige dier handelwijze verdedigd, dan juist Groot-Brittanje. En dit zou, nu het eigen belang geldt, eene daad wraken, die ten allen tijde hare verdedigers heeft gevonden? Want de onzen — wij moeten het duidelijk uitspreken — waren voornemens, alle bijzonder eigendom te sparen en hadden tot dit einde strenge bevelen uitgevaardigd. Treffend laat Samuel Pepys, die het gebeurde op de plaats zelve onderzocht, zich in zijn dagboek over het gedrag der Nederlanders uit. Ondanks het levensgevaar, waarin deze aan wal verkeerden, en ondanks de rechtmatige grief, die zij over de verwoesting op Terschelling hadden, was er noch gemoord, noch gebrand en slechts weinig medegenomen. Het Engelsche volk had op sommige plaatsen meer schade aangericht, dan het Nederlandsche. Ieder zal gereedelijk beseffen, dat intusschen niet alle buitensporigheden waren verhoed; maar zij, die van plundering en brand-stichting werden beticht, ontvingen later eene zware en wel verdiende straf. Hiermede gaven de onzen te kennen, dat alle noodelooze beschadiging eener vreedzame bevolking in hunne oogen afkeuring verdiende. Jammer voorwaar, dat de Republiek en hare ambtenaren hierover niet altijd even rationeel hebben gedacht. Op den te Chattam behaalden roem, kleeft echter geene smet. Aanvankelijk bleef de Nederlandsche vloot zich eene wijle omstreeks den ingang van de Theems ophouden, waar hare sterkte, door de komst van Bankert met het Zeeuwsche eskader en van eenige andere achtergebleven schepen spoedig tot 84 bodems aangroeide. Hiervan zond men er 17, met een of twee branders, onder van Genth noordwaarts om de Oost-Indische retourvloot af te wachten en veilig naar huis te geleiden. Andere schepen kruisten ten noorden en ten zuiden van den mond der rivier, waar de Ruyter met 38 schepen bleef tot den 29sten Juni, op welk tijdstip ook hij meer zeewaarts liep, beducht voor een aanslag met vijandelijke branders. Vóór de rivier ontdekte hij, zonderling genoeg, het vroeger afgezonden eskader onder van Genth, die iets tegen Harwich wenschte te beproeven, maar nu bevel kreeg onmiddellijk den hem opgedragen last te gaan vervullen. Eerst den 2^{den} Juli verloren de onzen van Genth uit het gezicht.

De Ruyter kruiste nabij den mond der rivier, totdat hij den 5^{den} Juli bevel kreeg haar andermaal op te loopen. De vloot was echter verzwakt en het gevaar van den zeekant toegenomen. Van daar reeds het bewaken der geheele kust, met kleine eskaders, die zich om de acht dagen bij de vlag moesten voegen. Wilde de vloot op de Theems nieuwe ondernemingen doen, dan was aanzienlijke versterking een eerste vereischte. Na het bevel der Staten ontvangen te hebben, liep de Ruyter de rivier, eenigszins tegen zijn gevoelen, met een dertigtal schepen op, zonder dat het iets baatte.

Onder degenen, die men thans over de gesteldheid van het vaarwater raadpleegde, behoorde ook zekere Theunis Willemsz., een schipper van Rotterdam, die hier meermalen was geweest en nog onlangs het lijk van Berkeley had overgevoerd, bij welke gelegenheid hij, op specialen last van den Raadpensionaris, de diepten en gronden in de rivier nauwkeurig had waargenomen. Naar het ons voorkomt, was echter die speciale last van den Raadpensionaris meer voordeelig, dan edelmoedig, daar hij zodoende eene oogenschijnlijke beleefdheid, der tegen-partij aangedaan, werkelijk aan hare benadeeling dienstbaar had gemaakt ¹⁾.

Evenals de laatste onderneming op de Theems, mislukte een aanval tegen Harwich, waar de onzen het vaarwater te weinig kenden en om die reden met hunne schepen niet genoeg durfden naderen. De gelande troepen waren tegen het fort niet bestand, en keerden onverrichter zake, doch in goede orde terug. Den 15^{den} Juli, drie dagen na den mislukten aanval, scheidde men de vloot in tweeën. Het eene gedeelte moest, onder den Luitenant-Admiraal van Nes, voor de Theems blijven; het andere zou, onder de Ruyter en C. de Witt, naar het Kanaal stevenen, om er de kusten te bestoken en den Engelschen alle mogelijke afbreuk te doen.

1) Een niet onaardigen tegenhanger hiervan leverden de Engelschen in 1855, gedurende den Krim-oorlog. Nadat een hunner kruisers een Russisch vaartuig had genomen, hetwelk een rijtuig van den gouverneur van Kertch aan boord had, waren zij zoo beleefd het den eigenaar aan te bieden. Het voorstel werd aangenomen, en de bemanning der sloepen, die het rijtuig aan wal brachten, deed inmiddels de noodige loodingen, zoodat men inderdaad kon zeggen, dat het rijtuig van den gouverneur van Kertch, der Engelsche vloot, bij hare plannen tegen deze stad, den weg had gewezen.

Gedurende dien tocht in het Kanaal, vond de Ruyter ook den ingang der baai van Dartmouth door een ijzeren ketting gesloten, die tusschen de beide kasteelen gespannen was en op twee vaartuigen rustte. Daarachter ontdekte men, voor zoo ver de hooge klippen en rotsen bij de baai het uitzicht gedoogden, een groot schip. Bovendien was het binnenkomen aldaar ten allen tijde moeielijk, en dus volstrekt niet geraden, met een vijandelijk doel. Noch hier, noch te Torbav behaalden de onzen enig voordeel. Gebrek aan voorraad maakte het, in de eerste dagen van Augustus, zelfs wenschelijk dezen vruchtelozen tocht te staken. Dit beletsel werd evenwel door de aankomst van eenige voorraadschepen opgeheven, waarom de Ruyter, van het noodige voorzien, den steven weder oostwaarts wendde, ten einde andermaal zijn geluk te beproeven. Te Plymouth kwamen den 10^{den} der genoemde maand eenige Engelsche heeren bij hem aan boord, met het bericht, dat de vrede gesloten was. Dit bezoek gaf aanleiding tot eenige wederzijdsche beleefdheden; maar wat het staken der vijandelijkheden aanging, besloten de Ruyter en de Witt zich te houden aan het schrijven van de Staten-Generaal van den 12^{den} Juli, waarin hun uitdrukkelijk was gelast, geene tijdingen aangaande het sluiten van den vrede te gelooven „van waer die oock souden mogen komen”, voor en alear de Staten-Generaal hun daarvan officieel kennis hadden gegeven.

Terwijl het Britsche treurspel zijne ontkenning naderde of reeds had bereikt, scheen de Fransche comédie nog in vollen gang. Nabij de Sorlings-eilanden, voegde zich een Fransch fregat bij de vloot, welks bevelhebber zeide, dat de Fransche zeeofficieren, tot hun leedwezen nog geen bevel hadden ontvangen om zich met de Ruyter te vereenigen. De onzen gaven hem een brief mede voor den Hertog de Beaufort, wien zij berichtten, dat zich thans 33 Nederland-sche oorlogsschepen, met vele branders en kleine vaartuigen, bij den ingang van het Kanaal bevonden. Beaufort, die het bespottelijke zijner rol wel inzag, betuigde later zijn leedwezen over den loop der zaak, er bij voegende dat hij nu eindelijk bevel tot vereeniging had ontvangen, maar ongelukkig te laat, omdat de vrede vermoedelijk gesloten was. Zoo eindigde het gansche spel, hetwelk den hoofdacteur zeker de beoogde voordeelen schonk, maar niet den roem van zich eervol te hebben gekwet; want de bewering, dat Lodewijk toch wel iets had gedaan met de schepen, die op zijne kosten te Kopenhagen en te Amsterdam waren uitgerust, mist allen grond, zoo als uit het volgende ten klaarste blijkt.

Den 16^{den} Juni, dus tien dagen na het uitzeilen van 's lands vloot, was de Fransche commandeur La Roche op reis naar Kopenhagen, om er twee schepen te halen, die met zes andere, welke te Amsterdam waren uitgerust, een eskader moesten vormen, welks vereeniging met de Nederlandsche vloot, schoon uitdrukkelijk vastgesteld, nochtans voorbedachtelijk werd vermeden. La Roche kwam eerst niet opdagen, en toefde vervolgens eenigen tijd ter reede van Texel, waar hij, eerst na het sluiten van den vrede, bevel kreeg zich naar Brest te begeven. Tot dit einde met eenige Fransche koopvaarders onder zijn geleide vertrokken, passeerde hij den 19^{den} Augustus de vloot van de Ruyter in het Kanaal, waar de vijandelijkheden nog voortduurden. Wel verre van zich nu echter met de Nederlandsche scheepsmacht te vereenigen, poogde La Roche haar te ontzeilen, zoodat de onzen op de lang verwachte Fransche schepen zelfs jacht moesten maken, om zich van hunne nationaliteit te vergewissen. Met de branders, hier te lande voor rekening van Lodewijk XIV uitgerust, was het niet beter gegaan. Bij herhaling hadden de onzen, op hunne vraag om die schepen te mogen gebruiken, een ontwijkend antwoord ontvangen, dat met eene weigering gelijk stond. Is het met die gegevens voor oogen niet meer dan belachelijk een Franschman te hooren beweren, dat Lodewijk toch wel iets had gedaan? Men behoeft er trouwens de instructie slechts op na te lezen van den Franschen gezant, die eerlang naar Londen vertrok, waarin de oorlogsverklaring van Frankrijk aan Engeland slechts een stuk papier wordt genoemd, hetwelk den Staten niet had gebaat. Zelfs was de Koning van Frankrijk volstrekt niet voornemens geweest zijne vloot bij de Nederlandsche te voegen, en had hij alle vijandelijkheden reeds zes weken voor den vrede doen staken. Inmiddels had hij een ander plan gevormd en aanvankelijk ten uitvoer gelegd, welks voltooiing de Republiek niet met hare eigen veiligheid kon overeenbrengen. Een vrij wat gevaarlijker spel schenen de Staten zelve met hunne vloot te drijven. De rivier van Rochester zweefde hun onophoudelijk voor den geest. Vruchteloos was de Ruyter in Juli, op hun uitdrukkelijken last, ten tweeden male de Theems binnengelopen. Meermalen schreven zij den bevelhebbers voor, liever iets te hazardeeren, dan eene goede kans te laten ontsnappen. Den 28sten Juli bevalen zij den Luitenant-Admiraal van Nes ten derden male de rivier op te loopen. Hij deed het den 2^{den} Augustus, en slaagde er in, den Vice-Admiraal Spragg met diens eskader zoo ver terug te drijven, dat hij voor de Medway post kon vatten. Maar hierbij hadden de onzen al hunne branders verloren, hetgeen hun toestand uiterst hachelijk maakte, toen zich den 5^{den} Augustus eenige Britsche fregatten met een aantal branders van den zeekant vertoonden. Alleen het gebrek aan samenwerking tusschen de beide vijandelijke eskaders, waarvan het eene onder Spragg, hooger op de rivier, het andere, onder Jordan, beneden de schepen van de onzen lag, was

het behoud der Nederlandsche vloot, die minder dan 20 schepen telde, en noch fregatten, noch branders meer bezat. De Staten mochten zich voorwaar gelukkig rekenen, dat van Nes zich met gering verlies een uitweg wist te banen, hetgeen de verbazing der Britten in hooge mate opwekte, en een hunner de bekentenis ontlokte, dat de Nederlanders meer overleg, moed, geluk en kennis van het vaarwater op de Theems schenen te bezitten, dan de Britten, waaraan zij het te danken hadden, dat zij den oorlog met eene overwinning konden eindigen.

Reeds voor de laatste onderneming, hadden de onderhandelingen te Breda, onder bemiddeling van Zweden, haar doel bereikt. Den 31sten Juli was de vrede geteekend, op voorwaarden, die men aan onzen kant, na de luisterrijke bedrijven der zeemacht, iets voordeelijker had mogen verwachten. Volgens het derde artikel van het gesloten tractaat, zou elke partij behouden, wat zij den 20sten Mei had bezeten. Op grond hiervan behielden de onzen Suriname, doch verloren zij Nieuw-Nederland, hetwelk niet slechts eene bezitting, maar evenals de Kaapkolonie in den eigenlijken zin des woords, eene volkplanting was. Alle vroegere geschillen werden beschouwd als afgedaan en vereffend. Ten einde die over het nemen en teruggeven van schepen te verhoeden, bepaalde artikel 7, dat elke partij in het bezit zou blijven van de schepen, die zij genomen had, of die binnen een zeker tijdsbestek in hare handen zouden vallen, te weten: binnen twaalf dagen, in het Kanaal of de Noordzee; binnen zes weken, tusschen het Kanaal en kaap St. Vincent; binnen tien weken, voorbij deze kaap tot aan de linie; en binnen acht maanden, in eenig gedeelte der wereld, aan gene zijde der linie.

Gaarne hadden de Nederlandsche staatslieden het artikel over het saluut achterwege gelaten, verzacht, of daarin ten minste het contra-saluut als verplichtend opgenomen. Niets van dit alles gelukte hun. Artikel 19 schreef uitdrukkelijk voor: *„dat de schepen ende vaertuigen der Vereenichde Provintiën, soowel van oorloge, ende om de macht van den vyandt af te weren uytgherust, als andere, dewelcke eenich schip van oorloge van de gedachte Koningh van Groot-Brittanniën, in de Brittannische zeeën sullen komen te ontmoeten, de Vlagge van de top van de Mast sullen strycken, ende het Marszeyl laten vallen, in voegen gelyck als oyt in voorige tijden gebruykelyck is geweest.”* Men lette hierbij vooral op de uitdrukking *„eenich schip,”* welke de meer algemeene van vroeger had vervangen.

Over het geheel bevatte het tractaat van Breda vele bepalingen, die nagenoeg onveranderd uit de vorige tractaten waren overgenomen. Zoo verbood artikel 21 weder het nemen van vreemde commissiën, het uitrusten van kapers in de havens der eene partij, om er de andere mede te benadeelen, en het verkoopen van prijzen, met bepaling, dat al wat door koop of ruiling van kapers was verkregen, den eigenaar kosteloos moest worden teruggegeven. Het aanhouden van schepen (artikel 26), het uitstellen der brieven van schaverhaling tot drie maanden, nadat er vruchteloos recht was gevraagd (artikel 31), en het toelaten van 8 oorlogsschepen in gewone gevallen (artikel 34) bleven geheel op den ouden voet.

Met betrekking tot de bestaande verbodsbepalingen op den invoer van vreemde waren in Engeland, stelde men bij een afzonderlijk artikel vast, dat de onzen met hunne schepen voortaan ook de goederen van Duitschland mochten invoeren, die per as of langs de rivieren in Nederland werden gebracht. Dit was eene niet onbeduidende wijziging van de Acte van Naviga-tie in een voor ons gunstigen zin. Bovendien waren er verschillende andere handelsbelangen te regelen. In afwachting van een nader te sluiten tractaat, moesten de kooplieden en schippers van beide partijen zich, op het punt van contrabande als anderszins voorloopig houden aan hetgeen dienaangaande was bepaald, in artikel 26 tot en met artikel 42 van het tractaat, dat Nederland in 1662 met Frankrijk had gesloten.

Terwijl Spanje en Engeland het over de betwiste punten gemakkelijk eens werden, kwam het definitieve tractaat van Marine, tusschen het laatstgenoemde en de Republiek, eerst in het volgende jaar tot stand.

Om der bijzonderheid wille zij hier gemeld, dat de Staten-Generaal, kort voor het sluiten van den vrede, eene vrij zonderlinge overeenkomst met Zweden hadden getroffen. Hierbij waren nagenoeg dezelfde voorwerpen, die in het tractaat met Frankrijk waren opgesomd, als contrabande aangeduid; doch met uitzondering van levensmiddelen en scheepsbehoefden, waarin de handel dus ook in oorlogstijd door alle neutralen mocht worden gedreven. Een afzonderlijk artikel van hetzelfde tractaat vergunde echter den Staten-Generaal, zoo lang hun oorlog met Groot-Brittanje duurde, alle koopvaarders met scheepsbehoefden te doen opbrengen, omdat de lading dier schepen slechts tot versterking hunner tegenpartij kon dienen. Het laatste is wel te verdedigen, maar heeft, in verband met het eerste, veel van water in de eene en vuur in de andere hand dragen. De contracteerende partijen namen zoodoende het recht der noodzakelijkheid formeel in een tractaat op.

Er verliep nog eenige tijd, na het sluiten van den vrede, eer de ratificatiën behoorlijk waren uitgewisseld. Zoodra dit was geschied, vingen de openbare vreugdebedrijven aan. Voor het raadhuis te Breda, vloeide een stroom van rooden en witten wijn uit vaten, die met de wapens der Republiek en der provinciën versierd waren; voor de logementen der ambassadeurs,

sprong hetzelfde edele vocht, uit allerlei zinnebeeldige fonteinen. Trompetgeschal, kanonschoten, vuurwerken en verlichting moesten der bevolking de heuglijke gebeurtenis verkondigen. En dit alles was slechts een voorspel van de openbare en bijzondere vreugdeblijken, die eerlang in alle oorden der Republiek van de geestdrift der bevolking over den gesloten vrede getuigden. ¹⁾ Frankrijk en Denemarken hadden tot herstel des vredes afzonderlijke tractaten met Engeland aangegaan.

Zoodra de ratificatiën waren uitgewisseld, behoefden niet alle schepen langer in zee te blijven. De Luitenant-Admiraal van Nes kreeg bevel zijn post voor de Theems te verlaten. Eenige zijner schepen moesten onmiddellijk van het noodige voorzien, en den Luitenant-Admiraal van Genth toegezonden worden, die nog eene wijle zee moest houden tot beveiliging der Oost-Indische schepen. Inmiddels was de taak van de Ruyter niet afgelopen; want de termijnen, in artikel 7

1) Vondel dichtte zijn „Vrepylaer der Vrye Nederlanden,” Antonides van der Goes, een uitvoeriger stuk, onder den titel: „Bellone aen Bant.” Deze en andere gelegenheidsgedichten, naar aanleiding van den tocht naar Chattam, werden bijeengevoegd, onder den titel van „’t Verheerlickt Nederlandt.”

van het vredestractaat gesteld, werden gerekend van den dag der uitwisseling. Het was dus geraden, 's lands schepen nog eenigen tijd in en buiten het Kanaal te doen kruisen. C. de Witt kreeg echter vergunning huiswaarts te keeren, en zette met eenige bodems koers naar het vaderland, waar de Staten hem den 13^{den} September, onmiddellijk na zijne aankomst, te 's Gravenhage plechtig bedankten. In het begin van October riepen zij ook de Ruyter uit het Kanaal terug, waarmede de bedrijven der zeemacht gedurende dezen oorlog een einde namen.

Groot-Brittanje had geenszins het beoogde doel bereikt. De bevolking was er ten hoogste misnoegd over de houding van het bestuur, dat niet opgewassen bleek te zijn tegen de gebeurtenissen, die het zelf had uitgelokt. In plaats van hun nationalen trots bevredigd of ten minste gestreeld te zien, vonden de Britten den uitslag van den krijg slechts eervol voor de

Republiek, en met name voor den Raadpensionaris. Toch hadden de Nederlanders niet verkregen, wat zij zich van hun zegepralenden tocht op 's vijands gebied mochten beloven. Zelfs hadden zij, met het oog op de houding van Frankrijk, veel moeten toegeven, ten einde den vijand, wiens vriendschap zij eerlang konden behoeven, niet op nieuw te verbitteren. Uit den inval der Franschen in de Zuidelijke Nederlanden, juist terwijl de Republiek over den vrede met Groot-Brittanje onderhandelde, laat het zich ten volle verklaren, dat zij, die den oorlog roemvol had gevoerd, ten slotte een betrekkelijk nadeeligen vrede sloot. Daarentegen kon het Britsche gouvernement de begane misslagen, in de schatting der Britsche natie, niet beter vergoeden, dan door zich, waar het de bestrijding van Frankrijk gold, bij de Nederlandsche Republiek aan te sluiten.

Hoogst belangrijke verbeteringen waren onderwijl in het materieel der zeemacht gekomen. Op weinige uitzonderingen na, bediende men zich thans uitsluitend van schepen, die ten oorlog waren gebouwd. Zij voerden meer en zwaarder geschut. Hierdoor vervielen de redenen tot plichtverzuim, vroeger door sommige bevelhebbers aangevoerd. Wat meer is, de Nederland-sche zeeofficieren hadden in de Ruyter een opperhoofd gekregen, op wiens ervaring het gansche personeel zich veilig kon verlaten. Had zijn voorganger meestal verzuimd, in overleg met anderen, het plan van aanval of verdediging vast te stellen, de Ruyter hield menigvuldige beraadslagingen met zijne bevelhebbers, en schreef ieder hunner nauwkeurig voor, wat in elk bijzonder geval moest worden gedaan. Maar dit kon natuurlijk alleen hij doen, die zelf een bekwaam en ervaren zeeman was. Wassenaer zou door het geven van instructiën, zonder alvorens deskundigen te hebben geraadpleegd, meer kwaad dan goed hebben gesticht. Onmiskenbaar is de invloed van de Ruyter. Zoodra deze het bevel heeft aanvaard, houden alle klachten over wanorde en lafhartigheid op. Dit moge nu voor een gedeelte de vrucht zijn geweest van de verbeteringen, die het materieel had ondergaan, zij was het zeker voor een nog grooter gedeelte van het zedelijk overwicht, dat de uitstekende hoedanigheden van de Ruyter, als mensch en als zeeman, hem schonken. Onder hoogst bezwarende omstandigheden, had hij getoond, wat de natie, wat vooral het personeel der zeemacht van zijn beleid kon verwachten.

Onder de Ruyter, had de nieuwere taktiek, waarvan Maarten. Harpertsz. Tromp, zoo als vroeger gezegd is, een der grondleggers was geweest, zich langzamerhand verder ontwikkeld. Nog altijd blijven de vloten, gedurende het gevecht, in beweging; maar zij hebben zich voor den strijd in slagorde geschaard, meestal in eene rechte linie, en zeilen elkander in dien vorm voorbij. Beide partijen trachten daarbij hare eigen slagorde zooveel mogelijk te bewaren, en die der tegenpartij te verbreken. Meermalen wordt, bij dit manoeuvreeren, gewaagd van het doorbreken der linie. Eene andere zaak, die opmerking verdient, is het toenemende aantal branders. Het gebruik daarvan was natuurlijk zeer doelmatig en uit den aard der zaak voorgeschreven, bij een tocht op 's vijands rivieren, gelijk de onzen hadden gedaan. Maar ook bij de vloten dier dagen begonnen zij hoe langer hoe meer eene voorname rol te spelen, hetgeen ten nauwste samenhangt met de manoeuvres, gedurende het gevecht. Zoo lang de vloten zich al strijdende bewogen, hetzij dan meer of minder geregeld, deed zich niet zelden de gelegenheid voor tot het aanwenden van een brander. Deze gelegenheden werden echter zeldzamer, nadat de vloten zich, op een afstand van elkander, in linie begonnen te scharen. Aan het einde van een hardnekkigen oorlog, dien de Republiek eenige jaren later te voeren had, zullen nog meer en betere gegevens voorhanden zijn, om over deze en andere punten, betreffende den oorlog ter zee, een oordeel te kunnen vellen.

HOOFDSTUK XXVII.

Verwijdering tusschen de Republiek en Frankrijk. — Triple Alliantie. — Nieuwe geschillen over het saluut. — Eene Nederlandsche koopvaardijvloot door de Britten aangetast. — Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen verklaren in 1672 aan de Republiek den oorlog. — Slag bij Solebay. — Nadeelen te lande. — Val der Staatspartij en verheffing van Willem III. — Latere verrichtingen der vloot. — Kaapvaart.

Zeventien jaren was de Staatspartij nu aan het bewind geweest. Onophoudelijk had zij, gedurende dat tijdsbestek, naar de uitbreiding en de bevestiging van haar gezag gestreefd. Aanvankelijk had zij zich slechts met moeite kunnen staande houden; maar nadat Johan de Witt als haar aanvoerder was opgetreden, had zij hare pogingen met een beteren uitslag zien bekroonen. Onder de leiding van den bekwamen Raadpensionaris, had de Republiek eerst in het Noorden, daarna in den tweeden oorlog met Engeland zich roemvol gekwet. In weerwil van alles, wat zij voor den uitwendigen luister, en door het bevorderen van handel en zeevaart, voor den inwendigen bloei der Republiek had gedaan, was het evenwel der Staatspartij niet gelukt de menigte gunstig voor zich te stemmen, omdat hare voornaamste aanhangers hun invloed en hunne bekwaamheden te gelijker tijd bezigden, tot het bereiken van staatkundige oogmerken, welke de meerderheid der natie met het ware belang der Republiek en de rechten van het stadhoudelijke huis in strijd achtte. Hadden dezelfde regenten, die meer dan één nationaal belang met ijver voorstonden, en de zeemacht van den staat tot eene ongekeerde hoogte hadden opgevoerd, den jongen Prins van Oranje niet verstoken van de waardigheden zijner voorouders: zij waren eenstemmig begroet, als de weldoeners van hun vaderland. Thans hadden zij zich buiten alle tegenspraak in vele opzichten verdienstelijk gemaakt, doch waren tevens partijhoofden gebleven en zagen ook hunne beste bedoelingen niet zelden miskend. Hierin lag de kiem tot den val hunner partij, die zich door een samenloop van omstandigheden snel ontwikkelde.

Tijdens de herhaalde botsingen met Engeland, had de Staatspartij zich uiterst toegeeflijk betoond jegens Frankrijk, hetwelk daarentegen het wankelende gezag der Nederlandsche regenten meermalen had geschraagd. Dien ten gevolge was er tusschen het Fransche hof en het bestuur der Republiek eene zekere betrekking ontstaan, welke door beider eigenbelang levendig werd gehouden, tot dat zich een geval voordeed, waarin de wederzijdsche belangen lijnrecht tegenover elkander stonden. Het betrof de verovering van een gedeelte der Zuidelijke Nederlanden door Frankrijk. Terwijl Lodewijk XIV er naar streefde zijn gebied in het noorden, ten koste van de genoemde bezitting der Spaansche kroon, uit te breiden, meenden de Staten, die Frankrijk liever tot vriend dan tot nabuur hadden, dat zij eene geheele of gedeeltelijke verovering der Zuidelijke provinciën niet konden gedoogen, zonder de Republiek zelve aan meer gevaar van die zijde bloot te stellen. Lodewijk XIV, die reeds lang te voren iets van zijne plannen had laten doorschemeren, wist, dat hij van de Nederlandsche regenten, onverschillig tot welke partij zij behoorden, een ernstigen tegenstand te wachten had. Met het oog hierop, was hij er in 1666 toe overgegaan, als bondgenoot der Republiek, aan Engeland den oorlog te verklaren, en begon zich inmiddels tot den bedoelden aanval voor te bereiden. Beducht voor het gevaar, dat van dien kant kwam opdagen, had de Raadpensionaris den tocht naar Chattam niet bijgewoond. Zijne vrees was alles behalve ijdel geweest, daar het Fransche leger, gedurende de onderhandelingen te Breda, niet onbelangrijke voordeelen behaalde. Voor de Staatspartij was het geval dubbel moeielijk, omdat zij de veroveringen van Lodewijk XIV niet kon tegengaan zonder de vriendschap prijs te geven van dien vorst, die haar in de Republiek zelve meermalen had gesteund. Om der Staatspartij, die weldra een zoo krachtigen steun zou moeten ontberen, een waarborg voor de zegepraal harer

beginselen in het binnenland te verschaffen, bewerkte de Raadpensionaris de vaststelling van het Eeuwig Edict in Holland, waarbij de stadhouderlijke waardigheid in dit gewest afgeschaft, en met de hooge krijgsambten ten eenen male onvereinigbaar verklaard werd. Nauwelijks was het in December 1667 door de Staten van Holland aangenomen, of de breuk met Frankrijk volgde.

De reden ligt voor de hand, als men nagaat, dat in het voorjaar van 1668 tusschen de Republiek, Engeland en Zweden een verbond tot stand kwam, hetwelk de stuiting van den voortgang der Fransche wapenen en het behoud der Zuidelijke Nederlanden voor de Spaansche kroon ten doel had. Uithoofde dier zoogenaamde Triple Alliantie, staakten de Franschen hunne veroveringen en werd met Spanje de vrede te Aken gesloten.

Schijnbaar zijn spijt over de geleden nederlaag verkroppende, begon Lodewijk XIV onmiddellijk aan het verbreken der Triple Alliantie te arbeiden. Bij de Staten, die hij tot het voorwerp zijner wraak had uitgekozen, vonden zijne aanbiedingen geen ingang.

Daarentegen liet Karel II, dien hij insgelijks zocht te winnen, zich door allerlei beloften en door de kunstgrepen eener vrouw tot een geheim verdrag overhalen, hetwelk in 1670 te Dover werd gesloten. Ofschoon de Koning van Groot-Brittanje zich hierdoor onttrok aan een verbond, dat hem de verloren genegenheid zijner onderdanen in ruime mate had doen herwinnen, zoo nam hij een tijd lang den schijn aan, alsof hij de Triple Alliantie in stand wilde houden, ten einde het Parlement tot het inwilligen der benoodigde gelden te bewegen. Voor de Republiek was de terugroeping van William Temple, die met Johan de Witt de Triple Alliantie had ontworpen, en die vervolgens als Britsch gezant te 's Gravenhage was gebleven, een onheilspellend voortteeken.

Bouwende op hare goede verstandhouding met Frankrijk, had de Republiek alle verdedigings-middelen aan de landzijde, gedurende eene reeks van jaren, schromelijk verzuimd. Welke gevolgen dit kon hebben, was bij den inval van den Bisschop van Munster gebleken; maar de ervaring, bij die gelegenheid opgedaan, had der Republiek weinig gebaat. Onbegrijpelijkwijze schenen hare regenten van de landzijde geen gevaar te duchten, en waren zelfs na den vrede te Aken, die Lodewijk XIV ten hoogste moest verbitteren, nog troepen afgedankt. De vrees der Staatspartij, dat eene vermeerdering der landmacht slechts strekken zou om den jongen Prins eenigen invloed te verschaffen was zoo groot, dat zelfs een gedeelte van 1670 verstreek voor dat men zich eenigermate begon te wapenen.

Meer zorg hadden de Staten voor hunne zeemacht gedragen, of liever, deze was, als een gevolg van den laatsten oorlog, in vrij goeden staat. Vele groote schepen, die na den vrede van Breda waren opgelegd, behoefden slechts te worden uitgerust. Het personeel van hooger en lager rang, dat zich nog kort te voren uitstekend had gekweten, kon onder een man als de Ruyter vertrouwen inboezemen. Nooit had de Republiek een bekwamer personeel en een beter materieel bezeten, dan na den tweeden oorlog met Engeland. Het voornaamste bezwaar was, dat de Admiraliteiten zich tijdens de laatste oorlogen in schulden hadden gestoken, die nog op haar drukten, toen zij andermaal tot krachtsinspanning werden geroepen.

Hoogst gevaarlijk was de eenzijdigheid, welke de Staatspartij met betrekking tot 's lands verdediging had aan den dag gelegd. Bij het bezit van een voldoende materieel, hadden de Admiraliteiten slechts behoefte aan geld. Hiermede kon evenwel noch de vervallen staat der vestingen, noch het gemis van een geoefend leger worden vergoed. De misslag was niet minder ernstig, dan die van latere gouvernementen, welke in een tegenovergesteld uiterste vervielen. Hij was voor de regeeringspartij dubbel noodlottig, omdat hij niet alleen het grondgebied der Republiek voor den vijand openstelde, maar ook der lang getrotseerde volksmeening een geducht wapen in handen gaf. Voor de Republiek, die zoo vele

kwetsbare plaatsen had, was het zeker een geluk, dat zij in hare vloot ten minste het middel bezat, om zich aan den zeekant te kunnen verdedigen.

Volslagen werkeloos was de zeemacht, na het sluiten van den vrede met Engeland, niet geweest. Eene uitrusting, ten gevolge der Triple Alliantie tot stand gekomen, had tot niets geleid, nadat de vrede te Aken alle buitengewone krachtsontwikkeling overbodig had gemaakt. Voortdurend moesten evenwel de Nederlandsche zeelieden handel en zeevaart beschermen, vooral tegen de zeerooverij, die in de laatste jaren merkelijk was toegenomen. Evenals Frankrijk en Groot-Brittannië, zond de Republiek tot dit einde bij herhaling eskaders naar de Middellandsche Zee. Een daarvan, onder den Luitenant-Admiraal van Genth, deed in Augustus 1670, vereenigd met een Britsch eskader onder den Vice-Admiraal Allen, den Algerijnen bij Trafalgar gevoelige afbreuk.

Intusschen naderde met rassche schreden het tijdstip, waarop de marine tot eene grootschere taak zou worden geroepen. Weldra begonnen de Staten iets te vermoeden van hetgeen tusschen de koningen van Frankrijk en Groot-Brittannië was verhandeld. Niet wetende, dat het andermaal de Republiek zou gelden en veeleer meenende, dat Karel II aan zijn bondgenootschap met haar getrouw zou blijven, had het Parlement dien vorst eene aanzienlijke som toegestaan. Dit wekte den argwaan der Staten op, die in 1671 tot het uitrusten eener vloot besloten. Zij stelden haar onder het bevel van de Ruyter, die zich, volgens zijne instructie, met zijne scheepsmacht, ter voorkoming van alle onaangenaamheden, zoo dicht bij den wal moest ophouden als behoudens zeemanschap kon geschieden. Elke daad van vijandschap tegen vreemde schepen moest hij zorgvuldig vermijden; doch hij moest zich kloekmoedig verweren, wanneer iemand hem aanviel.

Tamelijk onbeduidend ware de uitrusting dier vloot voor de geschiedenis onzer zeemacht gebleven, bijaldien hare tegenwoordigheid in de nabijheid der kust geene aanleiding had gegeven tot een nieuw geschil over het saluut, hetwelk aan Karel II een zeer gepast voorwendsel tot het bereiken van zijn oogmerk opleverde.

Reeds in 1668 waren er moeielijkheden over het saluut gerezen, vooral omdat men bij den vrede te Breda niets had bepaald aangaande de wijze, waarop het verplichte strijken der vlag zou worden beantwoord. Onze gezanten te Londen hadden zeer terecht aangemerkt, dat de Koning zélf hen altijd teruggroette, en dat zijne vloten dus wel niet minder zouden behoeven te doen. Karel II ontkende dit niet, doch vond het bewuste artikel, waarin alles volgens het oude gebruik was gelaten, duidelijk genoeg. Maar de Britsche Vice-Admiraal Allen had een saluut met de vlag, door den Vice-Admiraal Sweers in het Kanaal gedaan, alleen met het geschut beantwoord, eischende bovendien, dat de onzen, in strijd met het gebruik, hunne vlag niet weder zouden ophijschen zoo lang zij zich in de tegenwoordigheid der Britten bevonden. Dit hadden de Nederlandsche gezanten ongehoord genoemd, bewerende dat een dergelijke eisch, die alle absurditeiten te boven ging, niet kon worden ingewilligd. Karel II gaf hun geen ongelijk en beloofde naar het oude gebruik te zullen informeeren; doch er vielen inmiddels andere gebeurtenissen voor, die niet dan al te duidelijk toonden, hoe weinig het Britsche hof gezind was de zaak op minnelijke wijze te schikken. Wat de hoofdzaak betrof, hadden de onzen gelijk, voor zoover hun saluut in den regel op dezelfde wijze beantwoord en vervolgens de vlag onmiddellijk weder opgeheschen werd; maar zij hadden, bij het onderhandelen over den vrede, te vergeefs getracht het contra-saluut uitdrukkelijk in het tractaat te doen opnemen.

Hoe zeer de Staten hunnerzijds elk voorwendsel tot eene vredebreuk wilden vermijden, bewees het gebeurde met kapitein van Brakel. Deze had namelijk, tijdens zijn verblijf in de Middellandsche Zee, kort na den vrede te Breda, de Britten niet weinig gegriefd door eenige bij Chattam veroverde vlaggen en wimpels onder die der Republiek te laten waaien. De Staten, welke die handeling van hun bevelhebber hoogelijk afkeurden, lieten hem de

bewuste zege-teekenen overgeven en maakten daarvan een geschenk aan den Koning van Groot-Brittanje. Deze had dus geene reden om zich over de houding der Republiek te beklagen, maar zocht er eene, en wist eerlang een tal van kleine grieven op te sporen, die aan zijn gedrag ten minste een zekeren glimp konden geven.

De hierboven gemelde kustvloot, welke de Staten in 1671 hadden uitgezonden, schonk den Britschen vorst eene gewenschte aanleiding tot twist. Terwijl 's lands vloot zeer dicht bij den wal lag en het schip van den opperbevelhebber werd gekrenge, zeilde het Engelsche koningsjacht de *Merlin*, hetwelk de echtgenoot van den ambassadeur Temple had afgehaald en nu uit de Maas kwam, den 24sten Augustus midden door haar heen. Het jacht deed eenige saluutschoten, waarop de Luitenant-Admiraal van Genth, omdat de batterij van den opperbevelhebber niet gereed was, met zeven, en een weinig later de Ruyter zelf met negen schoten antwoordde. In de schatting van den Britschen commandant scheen dit eerbewijs echter niet voldoende; want hij loste twee schoten met scherp tegen van Genth en eischte daarna het strijken van diens vlag. Hierop begaf van Genth zich in persoon naar het jacht, om mevrouw Temple te begroeten en tevens den bevelhebber te verklaren, dat hij zonder bepaalde orde het strijken der vlag, in de onmiddellijke nabijheid der kust — zes of zeven mijlen van Westkapelle — niet op zich durfde nemen. Na deze opheldering ontvangen te hebben, zette de Brit zijne reis voort. Zoodra hij ter bestemder plaatse was aangekomen, gaf hij kennis van zijn wedervaren aan het Britsche hof, dat zich hoogst verontwaardigd toonde over hetgeen als eene schending der tractaten en als eene miskennis van 's Konings rechten werd aangemerkt.

Was echter de Republiek inderdaad hare verplichtingen niet nagekomen? Bleek uit het gebeurde niet veeleer, wat ook reeds vroeger aan het licht was gekomen, dat namelijk de Britten geene vreemde, ten minste geene Nederlandsche kustzee schenen te erkennen? Van Genth en andere bevelhebbers der Nederlandsche vloot noemden de plaats, waar deze op dat tijdstip lag, onze eigen kust. Volgens hunne meening, scheen niet de grootte van het Britsche schip, maar wel de plaats, waar zij dit hadden ontmoet, de zaak te moeten beslissen. Wat bewoog ook den Britschen commandant de eerste saluutschoten te doen, zoo niet het bewustzijn, dat hij zich op vreemd gebied bevond. Naar het ons voorkomt, hadden de Britten, na de gedane saluutschoten slechts recht op eene beantwoording hiervan, zoo als dit op eene reede of in eene haven gebruikelijk was. Zij konden in de kustzee, evenmin als vroeger op de Maas of elders, een eerbewijs vorderen, waarop het tractaat van Breda hun alleen in de Britsche zeeën een onbetwistbaar recht gaf. Het voorschrift had alleen betrekking op de Britsche zeeën, ofschoon de onzen het meestal ook daarbuiten vrijwillig nakwamen. Dit behoefde echter niet. Ook was er in het tractaat slechts sprake van het saluut, niet van het contra-saluut. In denzelfden geest waren de voorschriften, welke de opperbevelhebber in September van hetzelfde jaar aan de zijnen gaf.

Tegen het einde der genoemde maand, viel de Nederlandsche vloot binnen, zonder dat er verder iets van belang was gebeurd. Weldra verscheen te 's Gravenhage, in plaats van William Temple, de van ouds bekende Downing, die in Januari 1672 eene formeele klacht tegen van Genth indiende. Hierbij grondde hij zich op de heerschappij van den Koning van Groot-Brittanje over de zee en op de bestaande tractaten. Zonderling dat de Staten zich niet, evenals van Genth, op de nabijheid der kust beriepen, maar op het tractaat van Breda, waarin niet over het saluut door geheele vloeden, bij de ontmoeting van een enkel schip of jacht, maar wel over de handhaving van het oude gebruik werd gesproken. Downing zeide, dat hij niet was gekomen om te twisten, en dat hij zich met schoolsche redekavelingen niet kon vergenoegen. Eerlang nam hij afscheid, zonder dat er iets was uitgemaakt. Later toonden de Staten, die tegenover Downing hunne zaak slechts flauw hadden verdedigd, zich ten volle bereid den Koning van Groot-Brittanje met betrekking tot het saluut tevreden

te stellen, mits ook deze voornemens was het tractaat in allen deele na te komen. Maar het was niet de bedoeling van Karel II zich te laten bevredigen. Engelsche schrijvers erkennen, dat het geschil voorbedachtelijk was uitgelokt en dat eene reden tot oorlog werd gezocht. Deze uitspraak krijgt nog meer schijn van waarheid, als men in aanmerking neemt, dat er kort te voren, toen de Prins van Oranje door twee Engelsche jachten uit de Maas was afgehaald, inderdaad was verzuimd het gedane saluut te beantwoorden, hetgeen slechts eene verontschuldiging ten gevolge had, waarmede de Britten genoeg namen. Blijkbaar zochten zij op dat tijdstip den oorlog nog niet. Zoodra dit wel het geval was, gaf iets dergelijks een uitstekend voorwendsel aan de hand.

Allerlei voortekenen van een naderend gevaar trokken meer en meer de aandacht van de hooge regeering, en vooral van de Staatspartij. Deze vond het zelfs geraden, wegens de heerschende stemming in de Republiek, een weinig toe te geven. Meenende, dat zij door het Eeuwig Edict en de hierop gevolgde Acte van Harmonie eene voldoende zekerheid bezat tegen een volledigen omkeer van zaken, stelde zij de verheffing van den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal voor. Hierdoor hoopte zij Engeland te winnen, Frankrijk tot nadenken te brengen en zich in de Republiek zelve den bijval der menigte te verwerven. Na veel over en weer praten, verhief men den Prins tot de genoemde waardigheid; doch slechts voor één veldtocht.

Voorloopig bleef het bestuur van het zeewezen nog op den ouden voet, omdat men den Prins niet te gelijkertijd tot Admiraal had benoemd. Nadat in het vorige jaar eene betrekkelijk groote som aan de kustvloot was besteed, werd tegen 1672, tot bestrijding der noodige uitgaven voor het zeewezen, niet minder dan nagenoeg acht millioen gulden aangevraagd. Is die zorg voor de vloot, hoe prijzenswaardig op zich zelve, evenwel niet een tastbaar bewijs van de eenzijdigheid der regenten? Te midden van de algemeene bekommering over de veiligheid der Republiek, bleef ook hunne binnenlandsche staatkunde niet vreemd aan de genomen maatregelen; want de Prins van Oranje kon zijn invloed meer door een geducht leger, dan door eene machtige vloot zien toenemen. Bovendien kon men hem alle gezag over de laatste vooreerst beter onthouden, dan over het eerste.

Weldra bleek, dat velen zich over de naaste toekomst der Republiek niet te vergeefs hadden verontrust. Ouder gewoonte begon Engeland weder vijandelijkheden te plegen, vóór de oorlogsverklaring. Aangelokt door het voordeel, dat hij van het onderscheppen eener rijk geladen vloot zou kunnen trekken, gaf Karel II bevel tot het plegen eener daad, die met recht in de hardste bewoordingen is gegispt. Met schending van alle goede trouw, spande hij der Republiek een valstrik en begon den oorlog, zooals dit alleen van zeeroovers en filibustiers te veronderstellen was. Hij bezigde hiertoe denzelfden Holmes, die vroeger op de kust van Guinea en vervolgens in het Vlie daden had verricht, welker rechtmatigheid zeer te betwijfelen is.

Den 23sten en 24sten Maart 1672 tastte de genoemde bevelhebber eene Nederlandsche koopvaardijvloot aan, die uit Smyrna en andere havens terugkeerde. Ofschoon eerst laat van het dreigende gevaar verwittigd, hadden de opvarenden zich toch eenigermate kunnen voorbereden. Geheel weerloos waren zij gelukkig niet; want onder de 72 schepen, die het Kanaal binnenstevenden, bevonden zich 6 konvooiers en eenige koopvaarders, die overeenkomstig de plakaten bewapend waren. Met den gewenschten uitslag verdedigden zij zich tegen een eskader van 8, en daarna van 12 oorlogsschepen, dat hen op de hoogte van het eiland Wight aanviel. Slechts één konvooier en drie of vier koopvaarders gingen verloren. Onder de gesneuvelden, behoorden Adriaan de Haze, bevelhebber van het konvooi, en kapitein van Nes, gezegd Oude Boer Jaep, welke laatste zich op verschillende tijdstippen minder of meer lofwaardig had gekwetend, doch thans zijn plicht had betracht.

Hoe zeer men in de Republiek het ge-drag van den eerste op prijs stelde, blijkt uit een grafschrift door Antonides van der Goes ter zijner eere vervaardigd, waarin het o. a. heet:

*Sta vreemdeling, en zeg tot glorie van de Zeeuwen,
Dat hier de Hazen zelfs veranderen in Leeuwen.*

Lodewijk XIV en Karel II vaardigden nu bijna gelijktijdig eene oorlogsverklaring uit tegen de Republiek. De eerste beriep zich daarin op de vele redenen tot misnoegen, welke de Staten hem in de laatste jaren hadden gegeven. Met veel omhaal van woorden lichtte hij dit nader toe, zonder evenwel de ware oorzaak te noemen, die in het sluiten der Triple Alliantie was te zoeken. De Bisschoppen van Keulen en Munster sloten zich bij de verbonden mogendheden aan, doch verklaarden den oorlog eerst in Mei. Zeer onbeduidend waren de door hen aange-voerde redenen. Geen der verbondenen kwam met een grooter aantal grieven te berde, dan Karel II, die zich gebelgd toonde over schilderijen, gedenkpenningen en opschriften, welke de herinnering aan den tocht naar Chattam moesten levendig houden, en over de jongste schen-ding van het recht der Britsche vlag. Iets later beweerde hij, dat zijn bondgenootschap met Frankrijk hoofdzakelijk den val der Staatspartij ten oogmerk had; doch er waren reeds andere heimelijke drijfveeren in het spel, die met de vrijheden van Engeland zelf in nauw verband stonden. Zelden of nooit had eene regeering meer onrechtmatige en beuzelachtige redenen tot eene vredebreuk opgespoord, dan thans het Britsche hof.

Wat echter de beweegredenen der verbonden mogendheden zijn geweest, het zag er voor de Republiek, die zich op een dergelijken aanval geenszins had voorbereid, donker uit. Aan de landzijde was zij uiterst zwak; met hare vloot was zij niet gereed. Geld kon niet alles goed maken; en er waren ontzaglijke sommen noodig, zoo men wenschte te erlangen, wat voor geld te krijgen was. Spanje, de oude vijand der Republiek, thans haar eenige bondgenoot, bezat meer goeden wil dan macht. Zweden en andere mogendheden hadden zich, op zijn zachtst genomen, tot onzijdigheid verbonden. Gelukkig dat 's Prinsen benoeming tot Kapitein-Generaal den weg baande tot een verbond met den Keurvorst van Brandenburg, wiens voorbeeld door andere Duitsche vorsten werd gevolgd. Maar er verliep met dit alles een zekere tijd, zoodat de Republiek aanvankelijk schier geheel alleen stond. Ter besparing van kosten had men besloten de uitrusting der vloot tot het strikt noodige te beperken, toen de tijding van den aanval op de Smyrnavloot eensklaps deed zien, hoe weinig kans er bestond, de gerezen geschillen langs diplomatieken weg te vereffenen. De waarschuwing kwam zeker laat, doch wat eene sterkere wapening ter zee betrof, nog ter rechter tijd. Dadelijk sloeg men de handen aan het werk. Meer geld werd toegestaan, tot een gezamenlijk bedrag van nagenoeg zeven millioen. Ondanks alle belemmeringen, kon de Ruyter den 29sten April, dus eene maand nadat er bericht was gekomen van de eerste vijandelikheden, met de schepen van de Maas uitloopen. Hij zeilde naar de reede van Texel, van waar de vloot bij gedeelten in zee geraakte, omdat de loodsen weder bezwaren opperden, uithoofde van den lagen waterstand. Om dezelfde reden waren ook de schepen van Amsterdam slechts met moeite over het Pampus gekomen, waartoe men verschillende hulpmiddelen had uitgedacht, onder welke vier met water gevulde kisten, die aan het schip gehecht en vervolgens ledig gepompt werden. Onmiskenbaar vindt men hierin reeds hetzelfde beginsel toegepast, waaraan later de scheepskameelen hun ontstaan te danken hadden.

Al het oponthoud, waarmede de Nederlanders in het voorjaar van 1672 bij het uitrusten hunner vloot te kampen hadden, was dubbel nadeelig, omdat de Ruyter de Britsche vloot

wenschte aan te tasten, voor dat zij zich met het Fransche eskader had vereenigd. Dit plan werd nu gansch-elijk verijdeld; want de Nederlandsche vloot geraakte eerst den 9^{den} Mei buitengaats, en vereenigde zich eerst drie dagen later met het Zeeuwsche eskader. Intusschen had de oostenwind, die het voornemen der onzen scheen te begunstigen, opgehouden en vond de Britsche vloot gelegenheid zich naar het Kanaal te begeven, waar de Franschen den 13^{den} Mei tot Wight genaderd waren. Uit vrees van afzonderlijk te worden ingesloten, had de Hertog van York, met achterlating van eenige bodems, de Theems verlaten. Hij bereikte den 16^{den} Mei de plaats, waar het Fransche eskader hem verbeidde, doch niet zonder gevaar van onderweg door de Nederlandsche vloot te worden overvallen, zoodat de Fransche gezant te Londen de volbrachte vereeniging als een wonder aanmerkte. Zij ware ongetwijfeld door de onzen belet, indien het uitblijven der Zeeuwsche schepen de hoofden der vloot niet in hunne plannen had gedwars-boomd. Bitter teleurgesteld in de verwachting, die hij op het afzonderlijk aantasten der Britsche macht had gebouwd, liet C. de Witt, die weder als Gedeputeerde op de vloot tegenwoordig was, zich in de hevigste bewoordingen uit over de Staten van Zeeland, wier overgrootte voorzichtigheid eene schoone kans op voordeel had doen vervliegen. Dit was inderdaad zoo, en Johan de Witt stemde het zijn broeder volmondig toe; doch hij vond het minder verstandig dit zoo onbewimpeld te zeggen, en achtte het daarom noodig den Gedeputeerde te herinneren, dat het beter was, eene soevereine provincie in zijne publieke brieven geen aanstoot te geven, maar zijn gemoed liever in een particulier schrijven uit te storten.

De Nederlandsche vloot naderde de Engelsche kust, doch zeilde niet door de Hoofden, omdat zij nog niet berekend was, zich met de vereenigde macht van Groot-Brittanje en Frankrijk te meten. Alvorens den strijd te zoeken, moest zij met de achtergebleven schepen worden versterkt. Inmiddels had zij veel van storm te lijden, en beproefde zij, ingevolge het verlangen van den Raadpensionaris, iets te ondernemen tegen de schepen, die zich nog in de Theems bevonden. Den 24sten Mei zeilde de Luitenant-Admiraal van Genth de genoemde rivier met een eskader van lichte bodems op, hetgeen evenwel weinig baatte, omdat de vijandelijke schepen, die hij poogde te achterhalen, eene veilige schuilplaats vonden bij Sheerness, dat sedert den tocht naar Chattam aanzienlijk was versterkt. Zoodra de bevelhebbers der Nederlandsche vloot bericht kregen van het naderen der vereenigde macht des vijands, verlieten zij hunne ligplaats voor de Theems, waar zij den strijd niet dan onder nadeelige gegevens konden afwachten, en begaven zich met de schepen, welke aantal intusschen was vergroot, naar de vaderlandsche kust. Hier gekomen, ontwaarden zij spoedig de vijandelijke vloot, die echter den strijd scheen te vermijden, ofschoon zij het voordeel van den wind bezat. Evenals de onzen het voordeel beseften, dat de nabijheid hunner eigen kust en der banken zou opleveren, zag ook de tegenpartij het in en ontweek den strijd, om een ander doel na te jagen. De Hertog van York begaf zich met de vereenigde vloot naar Solebay, waar hij eenige benoedigheden wenschte in te nemen, om vervolgens nabij de Doggersbank post te vatten. Hier konden eenige verwacht wordende schepen der Oost-Indische Compagnie hem niet ontgaan, en zou hij eene betere stelling kunnen innemen, bijaldien de Nederlandsche vloot de ruimte koos.

Voor dat de Engelschen en Franschen het gemelde plan ten uitvoer konden brengen, geraakten zij slaags met de onzen. Ziehier wat er aanleiding toe gaf. Hoewel er, wegens den ongunstigen loop der gebeurtenissen te lande, zekere aarzeling in de houding der Nederlandsche regeering was, zoo had deze den Gedeputeerde en den opperbevelhebber harer vloot toch eindelijk volmacht gegeven, om 's lands schepen ten nutte van het vaderland aan te wenden. Nauwelijks was dit bekend, of de kriegsraad besloot naar de Engelsche kust over te steken en de vijandelijke vloot zoo mogelijk binnen Solebay aan

te tasten. Ten einde van hare ligging in die beperkte ruimte voordeel te trekken, beval de Ruyter, dat van elk smaldeel twee schepen met twee branders moesten vooruitzeilen. Onder begunstiging van den rook, dien de achttien schepen konden veroorzaken, moesten de branders tegen de schepen in de baai worden aangevoerd. Zodoende hoopte men den vijand eene geduchte schade te berokkenen, voor dat het tot een geregelden strijd kwam. Slechts ten deele bereikten de Nederlandsche vlootvoogden het gestelde doel. Want de vijandelijke opperbevelhebber kreeg den 7^{den} Juni, zoodra de Nederlandsche vloot met het aanbreken van den dag de baai naderde, hiervan onmiddellijk bericht. Dit ware minder geweest, indien de onzen met den gewenschten spoed hadden kunnen naderen; doch gebrek aan wind verhinderde zulks. Thans was het eenige voordeel, dat de aanvallers bezaten, de grootere orde, die in hunne vloot heerschte, terwijl de Britsche en Fransche bevelhebbers, die zich met hunne schepen in allerijl naar buiten begaven, nauwelijks den tijd hadden zich tot den strijd gereed te maken.

Eindelijk brak het lang verbeide oogenblik aan, waarop het pleit te water zou worden beslecht. Onder meer dan 150 zeilen, welke de vereenigde zeemacht van Groot-Brittanje en Frankrijk te Solebay telde, bevonden zich 71 oorlogsschepen van 46 tot 120 stukken en 24 branders. Gezamenlijk voerden die schepen meer dan 5000 vuurmonden en 33.000 man. De Hertog van York was met het opperbevel bekleed. Onder hem commandeerde Montague, Graaf van Sandwich, het eskader der blauwe, en de Fransche Vice-Admiraal d'Estrées het eskader der witte vlag. De stemming der bemanning was ongunstig, daar vele Britten geprest waren en volgens de verklaring der gevangenen, die later in onze handen vielen, liever met ons tegen de Franschen, dan met deze tegen ons gestreden hadden. Geheel anders was het aan boord der onzen. Hier trof men zelfs voorname personen aan, die zich met een zeker aantal door hen geworven matrozen, als vrijwilligers, op de vloot hadden begeven. Eenigermate kon de betere geest onder de bemanning het nadeel vergoeden, dat uit hare mindere getalsterkte en uit de ongunstige verhouding tusschen het materieel van beide partijen voortspoot. Of is deze verhouding niet ongunstig te noemen, als de onzen tegenover de gemelde strijdkrachten des vijands slechts eene vloot konden stellen, bestaande uit 61 schepen van 44 tot 82 stukken, 14 fregatten, 22 gewapende adviesjachten en 36 branders? Alles te zamen, voerde zij minder dan 4500 stukken en nagenoeg 21.000 man. De Ruyter commandeerde den middeltocht; onder hem, werden de beide andere eskaders aangevoerd door de Luitenant-Admiraals Bankert en van Genth. Zeer te bejammeren was het, vooral met het oog op de minderheid hunner strijdkrachten, dat de Nederlandsche vlootvoogden niet genoeg partij konden trekken van de verwarring, die hunne onverwachte komst onder den vijand moest te weeg brengen. Er bestaat geene reden dit, met sommigen, aan de langwijligheid hunner beraadslagingen toe te schrijven, maar wel aan de windstilte, die het ondoenlijk maakte met den vereischten spoed te naderen. Deze omstandigheid stelde de tegenpartij in de gelegenheid de baai te verlaten en zich nog eenigermate te scharen, voor dat zij omstreeks te acht uren in den morgen werd aangevallen. Hierbij volgden de onzen het vooraf beraamde plan, dat echter natuurlijk weinig baatte, daar het thans niet een aanval in, maar vóór de baai gold. Alleen de ongereedheid, waarin de vijandelijke vloot zich in de eerste oogenblikken bevond, maakt het verklaarbaar, dat men den bewusten aanval met branders toch beproefde. Spoedig geraakten de vloten in een algemeen gevecht, waarin Bankert tegenover d'Estrées, de Ruyter tegenover den Hertog van York, en van Genth tegenover Montague kwam te liggen.

Schier onmiddellijk nadat het Fransche eskader buiten de baai was gekomen, begon het zich, in strijd met de uitdrukkelijke bevelen van den Hertog van York, in zuidelijke richting te verwijderen, gevolgd door het Nederlandsche eskader onder Bankert, hetwelk zodoende insgelijks van de hoofdmacht afraakte. Voorbedachtelijk scheen de Vice-Admiraal d'Estrées

het gevecht te ontwijken. Ten slotte hadden zijne schepen en zijn volk wel iets geleden, doch niet in verge-lijking met de andere gedeelten der vloot. De Franschen zelve poogden het later te doen voorkomen, alsof Bankert, die het voordeel van den wind bezat, hen opzettelijk had gespaard.

Misschien is het niet overbodig hierbij te voegen, dat er inderdaad geruchten liepen, alsof de Luitenant-Admiraal van Zeeland, op last van den Gedeputeerde of diens broeder, de Franschen met zekere versooning had behandeld. In een sterk gekleurd gedicht, getiteld „*t Ontdekte vergift, gevonden in de Hollandsche venezoen*”, voorkomende in het derde vervolg van de Latijnsche en Nederduitsche Keurdichten, werd er op gezinspeeld:

*Men zoekt de Franse vloot en Britse 't saam te trekken;
Met dit beding nogtans, men Ruwaart deed verstaan,
Hy zou de Britse vloot, maar niet de Franse slaan.*

Sommigen gingen nog verder en beweerden, dat de meeste Hollandsche bevelhebbers er meer dan een los gerucht in zagen. Deze en andere uitstrooisels, ten nadeele van C. de Witt, werden uitdrukkelijk tegengesproken door de Ruyter. Ook ware het nog al vreemd geweest, juist de schepen van Zeeland en Friesland tot zoodanig einde te bezigen. Intusschen grepen de Franschen het loopende gerucht aan, om het ware oogmerk hunner werkeloosheid te verber-gen. Zij waren in den vorigen oorlog, als bondgenooten der Republiek niet opgedaagd, en bleven, nu zij als bondgenooten van Engeland tegenwoordig waren, zooveel mogelijk buiten het gevecht. Hun Koning wenschte, zoo als het vervolg leerde, zijne zeemacht te sparen, terwijl de vloten van Groot-Brittanje en Nederland elkander gevoelige slagen toebrachten.

Was het gevecht tusschen Bankert en d'Estrées niet hevig, dat tusschen van Genth en Montague begon spoedig te verflauwen. Met onstuimigheid had de eerste zijn tegenstander aan-gevallen, doch hij was na een half uur gesneuveld, hetgeen op den strijd der beide eskaders een beslissenden invloed had; want er verliep noodwendig eenige tijd, eer van Panhuys, Kapitein van de mariniers op het vlaggeschip, op last van den Gedeputeerde, het bevel had overgenomen. Inmiddels hadden vele schepen der blauwe vlag zich bij den middeltocht aange-sloten, waartoe hunne bevelhebbers, zoodra de strijd tusschen de beide achterhoeden allengs in hevigheid afnam, ongetwijfeld meer gerechtigd waren, dan de Nederlandsche kapitein van Brakel, tot het eigendunkelijk verlaten van den middeltocht. Geheel in strijd met de ontvangen bevelen, verliet van Brakel de hem aangewezen plaats, om met de *Groot-Hollandia* (60) het schip van Montague aan te tasten. Alleen de verkregen uitkomst strekte hem later tot ver-schooning. Want de hardnekkigheid, waarmede hij uren lang de *Royal James* (100) bevocht, had voor dezen bodem en den bevelhebber der blauwe vlag noodlottige gevolgen. Montague slaagde er wel in, zijn vlaggeschip van de *Groot-Hollandia* en enkele branders te bevrijden, doch had veel geleden, hetgeen de ons bekende brander-commandeur van Rijn nauwelijks heeft gezien, of hij nadert en volbrengt wat anderen te vergeefs hebben beproefd. Het vuur breidt zich aan boord van de *Royal James* uit en noodzaakt de bemanning tot eene snelle vlucht. Hierbij vinden velen den dood in de golven, onder welke ook Montague en een zijner zoons. Volgens onze berichten, verloor hij het leven door het omslaan eener overbemande sloep, waarmede hij zich wilde verwijderen. Zijne landgenooten voegen er echter bij, dat hij den dood zocht, omdat zijne heilzame raadgevingen vóór den slag in den wind geslagen en ten onrechte aan lafhartigheid toegeschreven waren. Hoe dit zij, de vijandelijke achterhoede verloor door deze ramp haren bevelhebber, en schijnt evenals de onze, eerst nadat de achterhoeden zich met de middeltochten hadden vereenigd, weder meer deel aan den strijd te hebben genomen.

Na de verwijdering der voorhoeden en terwijl het bovengemelde tusschen de achterhoeden voorviel, waren de beide middeltochten den ganschen voormiddag met elkander in een hard-nekkig en langdurig gevecht geweest. Opmerkelijk is het, dat gebrek aan wind den bevelhebbers de gelegenheid benam, evenals in den vorigen oorlog, elkander met de vloten in geregelde orde voorbij te zeilen, waardoor de wederzijdsche schepen, die niet ten anker lagen en nu en dan kleine manoeuvres volbrachten, dooreen geraakten en langer aan elkanders vuur waren blootgesteld dan gewoonlijk. Zoo hadden de *Zeven Provinciën* (80) en de *Royal Prince* (100), waarop zich de opperhoofden der vloten bevonden, van den aanvang des gevechts af, elkander meer dan anderhalf uur met de grootste hardnekkigheid bevochten, waardoor het schip van den Hertog van York dermate had geleden, dat deze het noodig had geoordeeld op een ander over te gaan. Het verhaal van dien opperbevelhebber, dat zijne vlag aan boord van de *St. Michiel*, wegens gebrek aan wind, zoo weinig uitwoei, dat zijne kapiteins niet konden bespeuren, waar hij zich bevond, strookt ten volle met hetgeen de onzen over windstilte berichten.

C. de Witt was van alles getuige geweest, nu eens zittende, dan eens staande, voor de hut van het admiraalschip. De luister, dien hij ten toon spreidde, omgeven als hij was door zijne lijfwacht van hellebardiers, had veler ijverzucht opgewekt, die slechts noode konden verkroppen, dat een ambtenaar, en vooral een lid der Staatspartij eene zoo hooge eer wedervoer. Verstandig was het zeker niet der menigte, door eene ijdele praalvertooning, weder nieuwe stof tot ergernis te geven. Intusschen was de toestand van den Gedeputeerde, dien men spottenderwijs met den naam van zee- of waterprins had bestempeld, alles behalve benijdenswaardig. Hij zag enkele zijner wachten dood of gekwetst nederzigen, en moest al de gevaren van den slag doorstaan, zonder de eigenaardige geestdrift in zich te ontwaren, die de strijders zelve bezielde en als ware het elke gedachte aan eigen gevaar verdringt. De kloekmoedigheid, waarmede de Witt een schier werkeloos aanschouwer was van den strijd, zou hem eerlang onder nog vreeselijker omstandigheden te stade komen.

Even lang als de Ruyter tegen den Hertog van York, had de Luitenant-Admiraal van Nes tegen een vijandelijk schip gestreden. Hetzelfde was met andere bodems van den middeltocht gebeurd. Te midden van het aanhoudende kanongebulder, deed zich eindelijk de invloed van den wind volstrekt niet meer gevoelen. Onbeweeglijk lagen de schepen dooreen, alles aanwendende wat afbreuk kon doen. Een gevolg hiervan was, dat in betrekkelijk weinig tijd veel werd gedaan, zoodat een gevangen Britsch officier met volle recht kon zeggen, dat er thans vóór den middag, d. i. in vier uren tijds, meer was uitgericht, dan gedurende den vorigen oorlog in vier dagen.

Des namiddags kwam er meer wind, hetgeen de achterhoeden, welker bevelhebbers gesneuvelde waren, in de gelegenheid stelde zich met de middeltochten te vereenigen. Met twee gedeelten hunner vloot bleven de Ruyter en de Hertog van York den strijd voortzetten, meer manoeuvreerende dan in den voormiddag, doch zonder eene geregelde slagorde te vormen. Hunne schepen bleven dooreen liggen en streden afzonderlijk of in kleine groepen, tot dat de Ruyter tegen den avond om de zuid wendde, ten einde zoodoende het eskader van Bankert te bereiken, dat zich vóór den nacht met de andere deelen der vloot vereenigde. Inmiddels was de Hertog van York met de zijnen noordwaarts geloopt, waardoor er ruimte was gekomen tusschen de beide vloten, hetgeen den strijd, als ware het met onderling goedvinden, deed eindigen; want de Ruyter, die zich het eerst verwijderd had, om zich met het eskader van Bankert te vereenigen, werd door den Britschen opperbevelhebber niet gevolgd, ofschoon deze zich van dezelfde gelegenheid had kunnen bedienen tot het verplaatsen zijner strijdkrachten in dezelfde richting.

Om zich eenig denkbeeld te vormen van de hevigheid, waarmede bij Solebay was gestreden, behoeft men slechts na te gaan, dat alleen aan boord van het Nederlandsche

admiraalschip meer dan 20.000 pond buskruit was verbruikt. Een gevolg hiervan was, dat beide partijen veel volk hadden verloren. Wat het materieel betrof, was de schade der Britten slechts weinig grooter dan de onze. Van de Nederlandsche vloot, was de *Josua* (60) in den grond geschoten, de *Stavoren* (48) veroverd en de *Westergo* ¹⁾, na den slag, door eenig toeval in brand geraakt. Daarentegen hadden de Nederlanders, behalve de *Royal James* (100), drie of vier Britsche schepen vernield. Over het algemeen kwamen de Franschen er het best af, en hadden de Britsche schepen meer geleden dan de onze, ofschoon het ook met verscheidene Nederland-sche bodems treurig gesteld was. Niet wetende, of zij andermaal slag moesten leveren, alvors de havens te bereiken, lieten de Nederlandsche bevelhebbers in den nacht tusschen den 7^{den} en den 8sten Juni ijverig arbeiden, om de geleden schade zooveel mogelijk te herstellen.

Wat sommigen vermoed hadden, gebeurde niet. Tweemaal kwamen de vloten, daags na den slag, in elkanders nabijheid, zonder dat er een gevecht op volgde. Beide partijen beweerden het gezocht te hebben; doch de Britten zeker met den minsten grond. Zij zelven erkennen, dat zij den wind in hun voordeel hadden, maar voegen er bij, dat eerst een opkomende mist, daarna weder te veel wind en eindelijk de nabijheid der banken den aanval ongeraden maakte. Het was echter voor de onzen geene ramp, dat zij niet meer werden aangevallen; want de voorraad kruit en scherp was op vele schepen nagenoeg geheel verbruikt, zoodat een aantal bevelhebbers niet meer dan acht of tien rondschoten konden doen, en eenigen hunner zich nauwelijks een uur hadden kunnen verdedigen. Alleen het admiraalschip maakte eene gunstige uitzondering, daar slechts de helft van den voorraad was verbruikt. Zoodra de Gedeputeerde en de bevel-hebbers der Nederlandsche vloot hadden bespeurd, dat de vereenigde vloot den strijd niet ernstig scheen te zoeken, achtten zij het verkieslijk naar de havens terug te keeren. Terwijl het vaderland van alle zijden benauwd werd, ware het dwaas geweest, de zeemacht, op welke aller hoop was gevestigd, zonder noodzaak in de waagschaal te stellen. Zij vertoonde zich den 9^{den} Juni weder in de nabijheid der kust. Velen keurden echter de voorzichtigheid, waarmede de Gedeputeerde was te werk gegaan, hoogelijk af en schreven haar zelfs aan onedele bedoe-lingen toe.

Voor allen, die het behoud der Republiek van ganscher harte wenschten, was de uitkomst, bij Solebay verkregen, het eenige lichtpunt aan een stikdonkeren gezichteinder. Te land zegevierden de verbondenen bijna overal. Fransche, Munstersche en Keulsche benden waren de grenzen genaderd en begonnen deze te overschrijden. Slechts drie dagen na het binnen-vallen der vloot, trokken de eersten, ten aanschouwen van hun Koning, over den Rijn ²⁾. Terwijl het hart van den roemzuchtigen vorst zwol onder den lof, hem door zijne gunstelingen toege-zwaaid, kromp dat van den landzaat weg onder de gedachte aan het wee, dat eerlang hem en den zijnen te wachten stond. De eene plaats na de andere viel den vijand in handen.

¹⁾ *De grootte van dit schip der Admiraliteit van Friesland, hoewel niet nauwkeurig opgegeven, moet nog al van belang zijn geweest, daar het 14.000 p. buskruit had aan boord gehad, en 11.000 p. verbruikt. Het geringe overschot geraakte in brand en deed het schip springen.* ²⁾ *Boileau, Oeuvres, épître IV, is de lezing overwaard. Hij beklagt zich over de barbaarsche namen onzer steden en rivieren voor een Fransch gedicht, geeft aan Lodewijk het voorkomen van Jupiter, en voegt er na eene opsomming dergenen, die zich te water begaven, deze regels in:*

*Louis, les animant du feu de son courage,
Se plaint de sa Grandeur, qui l'attache au rivage.*

En dit is slechts een staaltje van de vleitaal, die in dit stuk wordt uitgestort. Nog buitensporiger is eene brochure van dien tijd, getiteld: Hollandt aen des koninghs voeten, door Volperière, Theol. Br. te Parijs.

Overijssel, Gelderland en Utrecht moesten voor de macht des vreemdelings bukken, en de Republiek scheen haren ondergang nabij.

Hachelijk was de toestand der provincie Holland en vooral die van de Staatspartij. „*De saecken alhier loopen, Godt betert, daegelyx van quaet tot arger, ende het aldergrootste quaet, dat ons druckt, is een genoechsaem generaele wiltheydt ende ongehoorsaemheydt van alle de ingesetenen in de steden ende ten platten lande.*”

Zoo schreef de Raadpensionaris den 20sten Juni aan zijn broeder. Vele regenten schenen den moed gansch en al verloren te hebben en stemden voor vernederende aanbiedingen, welke van hunne radeloosheid getuigden. Lodewijk XIV sloeg haar af en stelde nog hardere voorwaarden, die ernstig in overweging werden genomen. Karel II ging niet minder ver. Hij eischte, dat de Republiek zijne heerschappij over de zee onbepaald zou erkennen; dat gansche vloten, tot op de kusten van Holland, voor een zijner schepen zouden strijken; dat de Staten alle personen, over welke hij zich later zou beklagen, buiten hun gebied zouden bannen; dat zij eene aanzienlijke som in eens zouden betalen voor oorlogskosten en eene andere jaarlijks voor de vrije visscherij; dat zij den Prins van Oranje tot soeverein, of ten minste tot de voorvaderlijke waardigheden zouden verheffen; en dat zij hem voorts eenige eilanden en steden zouden inruimen tot een waarborg voor het nakomen dezer voorwaarden.

Eer het tot eene beslissing kwam, brak in Holland en Zeeland eene volksbeweging uit, welke voor de Staatspartij, en meer bepaald voor den Raadpensionaris en zijn broeder noodlottige gevolgen had. De opschuddingen, waarvan Veere, Dordrecht en andere plaatsen in het laatst van Juni het tooneel waren, noopten de magistraten aan 's Prinsen verheffing te arbeiden. Eindelijk herriepen de Staten van Holland, onder den drang der omstandigheden, het Eeuwig Edict. Den 4^{den} Juli verhieven zij den Prins van Oranje tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal. Twee dagen later deden het ook de Staten van Zeeland. Johan de Witt, die wegens de kwetsuren, bij een aanslag op zijn leven bekomen, aan de laatste beraadslagingen geen deel had genomen, vroeg zijn ontslag. Dit scheen evenwel de menigte niet te kunnen bevredigen, die in hem en zijn broeder een gehaat regeeringsstelsel als ware het verpersoonlijkt zag. Men betichtte C. de Witt van een plan tot prinsenvoer. Beide broeders vonden den 20sten Augustus, als slachtoffers der partijwoede, onder de handen van het grauw te 's Gravenhage een gruwzamen dood. Op den loop der zaken bleven de val der Staatspartij en de verheffing van den Prins niet zonder invloed¹). Sedert die omwenteling in het binnenland, gevoelde de Keurvorst van Brandenburg zich tot grooter ijver aangespoord en schaarde ook de Keizer van Duitschland zich meer be-paald aan de zijde der Republiek. Beiden wapenden zich, hetgeen in Augustus en September den aftocht van een gedeelte der Fransche troepen ten gevolge had. Tot recht verstand van het geheel, was het noodig een vluchtigen blik te slaan op de belangrijke gebeurtenissen, die in de eerste weken, na het binnenvallen der vloot, te lande en ook in de niet overheerde gewesten voorvielen. Gedurende de bange dagen, welke de Republiek doorbracht, was zij alleen van den zeekant door hare vloot beveiligd. Deze had, na den slag bij Solebay, hare gewichtige taak voortgezet, doch op kleinere schaal. Wegens den benarden toestand des lands, kon men haar niet onmiddellijk van het noodige voorzien en andermaal uitzenden. Wat zou ook de luister-rijkste overwinning ter zee hebben gebaat, indien het grondgebied der Republiek inmiddels

1) *Zeer geestig schetste Focquenbroch de noodlottige gevolgen van de zorgeloosheid der regenten, in zijn gedicht: „De doodelijke nasmaak van den Franschen brandewijn en de levendige voor smaak van het Oranjewater.” Op de vloot scheen van dien brandewijn niet verkocht te zijn.*

ware prijs gegeven? Om die reden had men zich aan den zeekant tot eene verdedigende houding bepaald, en zelfs een gedeelte der vloot opgelegd. Hierdoor was eenig personeel en ook materiëel beschikbaar geworden, waaraan voor de verdediging te lande dringende behoefte was. Dien ten gevolge lagen matrozen en zeesoldaten, met hunne officieren, op de grenzen van Holland. Het personeel der vloot droeg krachtig bij tot bescherming van den vaderland-schen grond. Intusschen zorgden de Admiraliteiten voor talrijke kleine vaartuigen, tot beveiliging van de stroomen, de zeegaten en de Zuiderzee.

Sedert het begin van Juli kruiste de Ruyter met 47 oorlogsschepen, 12 fregatten en eenige branders in de nabijheid der Zeeuwsche kust. De strijdkrachten te water hadden dus eene nog al beduidende vermindering ondergaan, hetgeen zeer bedenkelijk was, aangezien de kustvloot gevaar liep door een overmachtigen vijand te worden aangetast. Hiertoe bestond zelfs veel kans, toen de vereenigde vloot onze kusten weder naderde, en eenige Britsche schepen zich te Brouwershaven en voor de Maas lieten zien. Wat toch kon men billijkerwijs verwachten van een gevecht tusschen de gemelde kustvloot en meer dan honderd vijandelijke bodems?

Wel beseffende, hoe weinig er in dit geval op hare vloot te rekenen viel, had de regeering allerwege maatregelen tot kustverdediging genomen. In verband met deze, kon de vloot ongetwijfeld veel tot afwering van den voorgenomen aanval bijdragen, doch zeker niet, zonder zich aan het uiterste gevaar bloot te stellen. Gelukkig werd het naderende onheil, en van den veegen staat, en van de zeer verzwakte vloot afgewend. Want de vijandelijke macht, die zich noordwaarts had begeven en na den 13^{den} Juli eenige dagen voor het slecht verdedigde zeegat van Texel was blijven kruisen, werd eerst, volgens sommige berichten, door eene langdurige of dubbele ebbe¹⁾, daarna, volgens het eenparige getuigenis van alle tijdgenooten, door een hevigen en aanhoudenden storm, in het volbrengen der haar opgelegde taak verhinderd. Zelfs was zij dermate beschadigd, dat zij eerlang onze kusten moest verlaten, hetgeen in de eerste plaats eener Oost-Indische retourvloot, ter waarde van veertien millioen gulden, de gelegenheid

1) *Veel is reeds voor en tegen de werkelijkheid van dit natuurverschijnsel, juist op zulk een oogenblik, in het midden gebracht. Nadat de heer van der Sterr, destijds provinciaal opzichter van den waterstaat te Helder, den 26sten Februari 1853 eene ebbe heeft waargenomen, die van 's morgens 5 u. 30 tot 's namiddags 5 u. 11 duurde, en sedert meermalen eene ebbe, die omstreeks tien uren aanhield, is eene dergelijke storing in de gewone beweging van het water niet langer a priori voor onmogelijk te houden. Het blijft dus alleen de historische quaestie, of een verschijnsel, dat toch altijd tot de zeldzaamheden behoort, op het hierboven aangeduide tijdstip heeft plaats gehad. Hiervoor pleiten de berichten van Valkenier, (ed. 1675), 1 p. 809, die beweert het van Texelsche zeelieden gehoord te hebben; van T. van Domselaer, in *Het Ontroerde Nederlandt* (ed. 1674 of 1675), I p. 319, die bericht, dat men voor zeker zeide, dat de ebbe twee of drie uren te vroeg begon, en tegen den natuurlijken loop, omtrent twaalf uren duurde; van Brandt, (ed. 1701), f. 697, die verhaalt, dat elk er den mond vol van had; van den schrijver van *Het leven van C. Tromp*, (ed. 1692), p. 415, die echter meermalen groote overeenkomst met Brandt verraadt; van Burnet, insgelijks een tijdgenoot, (ed. Oxford, 1823), I. p. 579, wien door ooggetuigen was medegedeeld, dat de ebbe veel langer dan gewoonlijk had geduurd, als eene zaak, waaraan niemand in den Haag twijfelde.*

De hoogleeraar Tydeman, die in de aantekeningen bij Bilderdijk, Geschiedenis des vaderlands, X p 207 e. v. de plaatsen in haar geheel opnam, voegde er bij, dat vele andere geschriften van dien tijd er niets van melden. In slechts twee brochures van 1673, heb ik gevonden, dat de landing door wind en stroom was verijdeld. De eene is getiteld: Ruste voor de ongeruste, de andere: Het geabuseerde Vranckryck. Opmerkelijk is het bovendien, dat ook de Haarlemsche Couranten van 16 tot 18 Juli slechts hard weder vermelden. Aan het stilzwijgen van vele tijdgenooten, maar vooral aan dat van den commissaris de Knyff, die zich aan den Helder bevond, gepaard met de algemeenheid der bewoordingen, waarin anderen over het gebeurde spreken, hechtte Mr. J. C. de Jonge, zooveel waarde, dat hij de dubbele ebbe niet, als historisch bewezen, kon aannemen. Wat hij echter tegen het getuigenis van Burnet aanvoert, is zwak, daar de bedoelde ooggetuigen geene Texelsche zeelieden behoeven geweest te zijn, omdat Burnet goede berichten uit Nederland kreeg, en het „langer aanhouden” der ebbe, waarover hij spreekt, ook zuidelijker kan zijn bespeurd, terwijl de vlote-lingen op de Zeeuwsche kust daarvan niets schijnen gemerkt te hebben.

Op grond der waarneming van den heer van der Sterr, heeft Mr. H. J. Koenen, in Nijhoff's Bijdragen, IX p. 195 e. v. pogen aan te toonen, dat men de berichten over de ebbe van 1672 te lichtvaardig had verworpen. Hij wijst op de kleine afwijkingen in het verhaal, om te doen zien, dat de schrijvers elkander niet eenvoudig hebben nageschreven, en acht het waarschijnlijk, dat de Knyff aanvankelijk meer door de troepen, ter bewaking der kust bestemd, dan door de Texelaars was ingelicht.

Langzamerhand werden ook anderen met het gebeurde bekend. De schrijver van Het Ontroerde Nederlandt, die er, volgens Mr. J. C. de Jonge, in de uitgave van 1674 niet van had gewaagd, vermeldde de ebbe bij den herdruk, die echter hetzelfde jaartal op den titel heeft. Hij noemt zelfs den 18^{den} Juli, als den bepaalden dag, dien anderen niet aanduiden. Valkenier zegt alleen, dat de storm van 21 tot 27 Juli „aanstonds” op de ebbe volgde.

Basnage, die later schreef, stelt in zijne Annales des Provinces Unies (ed. 1726), II p. 263, de ebbe voor, als gebeurd op den 14^{den} Juli. Hij tracht het gebeurde reeds op natuurlijke gronden te verklaren, er bijvoegende, dat hij in 1706 te Rotterdam, met eigen oogen het uitblijven van den vloed had waargenomen. Een aantal latere schrijvers hebben, op het gezag der genoemde, het mislukken der landing aan het uitblijven van den vloed toegeschreven. Onder hen behoort ook Charnock, II p. 413. Brandt, f. 844, Valkenier, II p. 188 en 407 en de schrijver van Het Ontroerde Nederlandt, II p. 550, spreken in 1673 weder van eene ebbe, langer dan gewoonlijk, en stemmen hierin overeen, met het bericht in de Hollandsche Mercurius VOOR 1673, p. 133, Sylvius, Saken van staat en oorlogh, I p. 645, en Basnage, II p. 418.

Na hetgeen de heer van der Sterr in onze dagen heeft waargenomen, mag dit alles billijkerwijs tot de overtuiging leiden, dat er, omstreeks dien tijd, iets dergelijks was gebeurd. Men vergete daarenboven niet, dat de langdurige ebbe in elk geval slechts een tijdelijk beletsel is geweest.

aanbod om den 3^{den} Augustus ongehinderd de Eems te bereiken, van waar de Ruyter haar vervolgens met 's lands vloot naar het Vlie en Texel geleidde.

Is het te verwonderen, dat de bevolking met het oog op de geringe middelen, die tot afwering van het dreigende gevaar konden worden aangewend, in de even onverwachte als onverhoopte uitkomst, de hand eener wakende Voorzienigheid meende te bespeuren? Maar de vloot van de Ruyter, hoewel niet langer berekend voor een strijd tegen de vereenigde zeemacht van Groot-Brittanje en Frankrijk, kon toch de aanslagen verijdelen van eskaders, die met een vijandelijk doel mochten naderen. Daarom lieten de Staten haar nog eenigen tijd in zee, en werden de schepen, met uitzondering van enkele, eerst in

September buiten dienst gesteld. Hoe weinig de bevolking, door onkunde of partijschap verblind, algemeen besepte wat het personeel der vloot in een hachelijk tijdsgewricht had gedaan, bleek te Amsterdam, waar de woning van de Ruyter, terwijl deze zich van zijne moeilijke taak kweet, door het gemeen met plundering werd bedreigd, zoodat de Prins van Oranje het noodig achtte de familie en de bezittingen van den Admiraal in zijne bijzondere hoede te nemen.

Na 's Prinsen verheffing was de kaapvaart weder opengesteld en hadden particulieren met het personeel der zeemacht kunnen wedijveren, waar het de beschadiging van den vijandelijken handel gold. Volgens sommige berichten vertrokken alleen uit Zeeland wel 200 kaperschepen en bedroeg de waarde der gemaakte prijzen eerlang vele millioenen. Twee reeders vroegen konvooi voor 30 veroverde schepen, die in de havens van Biscaye lagen en meer dan een millioen gulden waard geacht werden. Het trof voornamelijk Engeland, waar de kooplieden zich beklaagden over de ontzettende schade, die zij hadden geleden. Kan men die opgaven ook niet onvoorwaardelijk aannemen, zoo blijkt er toch onmiskenbaar uit, dat de commissievaarders den vijandelijken handel gevoelige afbreuk deden, hetgeen voor de Admiraliteiten niet onbelangrijke voordeelen afwierp.

De behaalde buit was echter niet het voornaamste, dat de bedrukte gemoederen in de laatste maanden van 1672 kon opbeuren. Verschillende gebeurtenissen openden voor de bevolking der Republiek een blijder verschiet. Nieuwe bondgenooten deden zich op. Een inval der Franschen, toen het ijs hun een weg scheen te banen tot in het hart van Holland, mislukte door een plotselingen dooi. De verrassing van Koevorden noopte den Bisschop van Munster zijne troepen te doen terugtrekken. Nagenoeg terzelfder tijd had de Stadhouder het beleg voor Charleroi geslagen en zodoende het tooneel van den oorlog naar de grenzen van Frankrijk overgebracht, waardoor Lodewijk XIV genoodzaakt werd een gedeelte van zijn leger uit de veroverde gewesten terug te roepen. Het laatste was zeker een niet dubbelzinnig voortteeken van de betere dagen, die eerlang zouden aanbreken.